

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 7 ● ΜΑΡΤΙΟΣ 1978 ● ΑΔΑΡ Β' 5738

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ 35 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠ ΤΟ ΔΙΩΓΜΟ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ

עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר

«Διηγηθείτε πρὸς τὰ τέκνα σας περὶ τούτου καὶ τὰ
τέκνα σας πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν
πρὸς ἄλλην γενεάν».
(Ίωήλ, 1:3)

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥΣ

Τριάντα πέντε χρόνια πέρασαν από τον μοιραίο εκείνο Μάρτιο του 1943 πού η φρικώδης βία, τά πιά ταπεινά ένστικτα του ανθρώπου, ή κτηνωδία στη χειρότερη έκφρασί της, έκαναν τήν εμφάνισί τους στη Θεσσαλονίκη, μέ τή μορφή των S.S. καί μέ στόχο τήν έξόντωση του έβραϊκού πληθυσμού τής περιοχής.

Τό άποτέλεσμα είναι γνωστό: ή Έβραϊκή Κοινότης Θεσσαλονίκης έχει τό θλιβερό προνόμιο νά είναι ή πρώτη σέ θύματα άπ' όλες τίσ Έβραϊκές Κοινότητες τής Εύρώπης μιά καί τό 96,6% των μελών της έξοντώθηκαν.

Σέ όλα τά τραγικά στρατόπεδα του θανάτου των Ναζί οί Έβραίοι τής Θεσσαλονίκης άφησαν, κάτω άπό τούς γνωστούς φρικτούς τρόπους, τή ζωή τους. Τήν άφησαν μέ τούς Έβραίους των ύπολοίπων περιοχών τής Ελλάδος καί των άλλων χωρών τής ύψηλίου. Τούς πήραν τή ζωή για μόνο τό λόγο ότι ήταν Έβραίοι!

Στή στιγμή τής πικρίας, τής θλίψεως καί του διωγμού ό τότε Άρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, μέ τούς εκπροσώπους των πλέον διακεκριμένων Ίδρυμάτων καί Όργανισμών τής Πατρίδος μας καί ό τότε Μητροπολίτης τής Συμπρωτεύουσής Γεννάδιος διεμαρτυρήθηκαν έντόνως γι' αυτό τό χωρίς προηγούμενο κακούργημα τής νεωτέρας ιστορίας. Έπί ματαίω, όμως. Ή άπό 2.000 καί πλέον έτών Ίσραηλτική Κοινότης τής Θεσσαλονίκης, τό καμάρι καί ή τιμή του Έβραϊσμού τής Διασποράς, κατεδικάσθη σέ ολοκληρωτική άφάνισι.

★ Σήμερα τιμούμε μέ εύγνωμοσύνη τήν θαρραλέα προσπάθεια των άοιδίμων Ίεραρχών Δαμασκηνού καί Γενναδίου, τή στοργική συμπαράστασι των διαφόρων Ίδρυμάτων καί Όργανισμών, σκύβουμε εύλαβικά τή ψυχή καί τό γόνυ στίς ψυχές των άδικοσκοτωμένων γονέων καί άδελφών μας Έβραίων.

Όσο όμως άφάνταστα πονούμε για τήν άπώλεια των 57.000 άδελφών μας τής Θεσσαλονίκης, άλλο τόσο ένα χαμόγελο άνθίζει στά χείλη μας βλέποντας ότι οί κακούργοι του Χίτλερ δέν έπέτυχαν νά εξαφανίσουν τήν ιστορική αυτή Κοινότητα. Ή Κοινότης Θεσσαλονίκης, μέ πολύ μειωμένες ανθρώπινες δυνάμεις, δραστηριοποιείται ήδη σέ όλους τούς τομείς τής έθνικής ζωής καί τής θρησκευτικής δραστηριότητος.

Ή τότε στάσις των εκπροσώπων τής Έλληνικής Όρθοδόξου Έκκλησίας καί των πνευματικών καί επαγγελματικών Όργανισμών φέρνει στήν έπιφάνεια, σέ άντιπαραβολή, τή σύγχρονη στάσι των δημοτικών άρχών τής Συμπρωτεύουσής: Μέσα σέ δύο μήνες ή πόλις αυτή έχασε 57.000 δημότες της.

Κί' όμως κανείς μέχρι σήμερα δέν ένοιωσε τήν ανάγκη νά όνομάση ένα δρόμο ή μία πλατεία τής Θεσσαλονίκης στη μνήμη των 57.000 άθώνων θυμάτων τής βίας... (Κί' όμως όλοι ύποστηρίζουν ότι μάχονται κατά τής βίας!).

★ Τό τεύχος αυτό των «Χρονικών» άφιερώνεται στήν ιερή μνήμη των άδελφών μας (άνδρών, γυναικών, γερόντων, παιδιών) τής Θεσσαλονίκης, πού πρίν άπό 35 χρόνια, έξοντώθηκαν άπό τή βαρβαρότητα του Ναζισμού. Ή μνήμη τους είναι αίώνια...

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πόλη καί Μητέρα τοῦ Ἰσραήλ

(Παλιά ἐποχή)

Τό Μουσεῖο «Λοχαμμέϊ Ἀγκεταόθ» τοῦ Ἰσραήλ βόρεια τῆς Χαΐφας, ἔκοψε, ἐφέτος, ἓνα μετάλλιο σέ ἀνάμνηση τοῦ τραγικοῦ τέλους πού εἶχεν ὁ ἐβραϊσμός τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τοὺς ναζιστές, τό 1943.

Ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξεν ἐπὶ πέντε αἰῶνες ἡ μητρόπολη τῶν Ἰσπανοεβραίων, ἀπό τότε πού, περί τό τέλος τοῦ 15ου αἰῶνα, ἐκδιώχθηκαν ἀπό τήν Ἰβηρική Χερσόνησο.

Τό μετάλλιο τοῦ μουσείου «Λοχαμμέϊ Ἀγκεταόθ» παριστάνει στή μία πλευρά τό Λευκό Πύργο, καί στήν ἄλλη πλευρά ἀναφέρει — ἐβραϊκά — τόν τιμητικό τίτλο πού ἔφερε ἡ Θεσσαλονίκη ἀνάμεσα στόν ἐβραϊκό λαό, ἀπό τοῦ 16ου αἰῶνα: «Ἰρβαέμ μπεϊσραέλ» (πόλη καί μητέρα τοῦ Ἰσραήλ).

Ὁ τίτλος αὐτός δόθηκε στή Θεσσαλονίκη ἀπό ἓνα ποιητή, τό Σαμουήλ Οὐσκουε, κί ἡ δεύτερη πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου ἔκαμε, ἀνά τοὺς αἰῶνες, ὅ,τι χρειαζόταν γιά νά τό διατηρήσῃ. Ἡ Ἰσραηλιτική κοινότητά της χειριζόταν τά κοινωνικά καί γενικά θέματά της σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ ἐβραϊσμοῦ, καί ἐπὶ αἰῶνες οἱ ραββῖνοι κανόνιζαν οἱ ἴδιοι ὅλην τή ζωή της, ἀκόμα καί τήν ἐμπορική καί βιοτεχνική δραστηριότητά της.

Ὁ Σαμουήλ Οὐσκουε ἔγραψε γιά τή Θεσσαλονίκη πώς ἦταν μητέρα τοῦ Ἰσραήλ, πού ἀπλώθηκε πάνω στίς ρίζες τῆς θρησκείας. Τῆς θρησκείας πού κάνει νά φύωνται ἐξαίσια φυτά καί ὀπωροφόρα δένδρα, χωρίς ταῖρι στόν κόσμο. Τά φρούτα της εἶναι περίφημα, γιατί τά ποτίζουν ποτάμια. Οἱ κατατρεγμένοι Ἑβραῖοι τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἔρχονται καί βρίσκουν στή Θεσσαλονίκη στέγη. Τούς δέχεται μέ ἀγάπη, μέ ἐγκαρδιότητα, σά νά εἶναι ἡ σεβαστή μητέρα μας, ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ μητέρα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Ὁ Σαμουήλ Οὐσκουε ἔγραφε αὐτά τό 1553. Ἀπό τότε ἡ Θεσσαλονίκη ἐπωνομάσθηκε «Πόλη καί μητέρα τοῦ Ἰσραήλ», τίτλος πού ἀναφέρεται στό μετάλλιο τοῦ μουσείου «Λοχαμμέϊ Ἀγκεταόθ», ἡ «μικρή Ἱερουσαλήμ», μέχρι πού ἐξοντώθηκε ὁ ἐβραϊκός πληθυσμός της ἀπό τοὺς Γερμανούς.

Λίγα γνωρίζομε γιά τή ζωή τοῦ Σαμουήλ Οὐσκουε. Ἦταν ποιητής καί ἱστορικός τοῦ 16ου αἰῶνα. Ἐζησε στή Φερράρα τῆς Ἰταλίας καί στή Σαφέντ τοῦ Ἰσραήλ. Φαίνεται πώς γεννήθηκε στήν Ἰσπανία ἢ στήν Πορτογαλία πρὶν ἐκδιωχθοῦν οἱ Ἑβραῖοι ἀπ' αὐτές τίς χώρες.

Ὁ ἱστορικός Γκρέτς δέν τόν θεωρεῖ σάν ἱστορικόν

Ἑβραία καί Ἑβραῖος τῆς Θεσσαλονίκης μέ τίς τοπικές ἐνδυμασίες (1873).

ἀπόλυτα πιστό, γιατί ἔλεγε πώς οἱ ταλαιπωρίες τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, τόν Μεσαίωνα, εἶχαν προαγγελθῇ ἀπό τοὺς προφῆτες, πράγμα πού ἀφαιρεῖ ἀπό τίς ἀφηγήσεις τοῦ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἱστορικότητάς τους.

Ὁ Οὐσκουε ἀφιέρωσε ἓνα ἔργο πού ἔγραψε στή Φερράρα γιά τίς ταλαιπωρίες τῶν Ἑβραίων, στή Ντόνια Γράσια Μενδέσια, θεία τοῦ Ἰωσήφ Ἀνασή, πού διορίστηκε δούξ τῆς Νάξου καί τῶν Κυκλάδων, ἀπό τό σουλτάνο Σελίμ Β'.

Τό 1454, δηλαδή ἓνα αἰῶνα πρὶν ἀπό τόν Οὐσκουε καί σαράντα χρόνια περίπου πρὶν ἀπό τήν ἐξοδο τῆς Ἰσπανίας, ἓνας ραββῖνος ἀπό τήν Οὐγγαρία, ὁ Ἰσχάκ Σαρφατῆ, πού εἶχε ἐγκατασταθῇ στή Θεσσαλονίκη, εἶχεν ἀπευθύνει στοὺς ὁμοθρήσκους του τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἓνα γράμμα-ἐγκύκλιο πού μαρτυρεῖ τό βαθύ ἀλληλέγγυο πνεῦμα τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης. Μέ αὐτήν τήν ἐγκύκλιο τοὺς καλοῦσε νά ἔρθουν στή μακεδονικὴν πρωτεύουσα ὅπου θάβρισκαν μιάν ἡσυχὴ ζωή, «ὁ καθένας κάτω ἀπό τό κλῆμα του καί κάτω ἀπό τή συκιά του». Ἡ ἀπήχηση τῆς πρόσκλησης τοῦ Ἰσχάκ Σαρφατῆ ἦταν μεγάλη, καί κατὰ κύματα ἐγκαταστάθηκαν, τότε στή Θεσσαλονίκη κατατρεγμένοι Ἑβραῖοι, ἰδιαίτερα ἀπό τήν Οὐγγαρία καί ἀπό τήν Ἰταλία.

Τό ἐνδιαφέρον τοῦ Οὐσκουε καί τοῦ Σαρφατῆ γιά

Γιά τήν «Ίστορία τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης» τοῦ Ζ. Νεχαμά

Ἡ «Μακεδονία» (17/2/1978) σέ σημείωμά της γράφει: «Κυκλοφορεῖ μεταξύ τῶν βιβλιοφίλων ἡ εἴδηση ὅτι πρόκειται νά κυκλοφορήσει, ἂν δέν ἔχει ἤδη κυκλοφορήσει, ὁ τελευταῖος τόμος τοῦ ἐνδιαφέροντος ἔργου τοῦ Ζοζέφ Νεχαμά, τοῦ ἀείμνηστου Θεσσαλονικέα αὐτοῦ πρεσβύτη, στήν γαλλική «Ἡ ἱστορία τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης». Ὁ Νεχαμά, ἀσχολεῖται κυρίως στό πολύτομο αὐτό ἔργο του μέ τήν ἱστορία τῶν Ἑβραίων πού ἦρθαν πρόσφυγες καταδιωχθέντες ἀπό τήν ἱερά ἐξέταση ἀπό τήν Ἰσπανία καί τήν Πορτογαλία. Ἀλλά Ἑβραῖοι ὑπῆρχαν στήν Θεσσαλονίκη ἀκόμη καί στήν ἐποχή πού ἐπισκέφτηκε τήν πόλη ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Δέν ἦταν τόσο πολλοί ὅσο ἀργότερα αὐτοί πού κατέφυγαν ἀπό τήν Ἰβηρική χερσόνησο. Οἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὅμως, ἀναφέρουν ὅτι στήν Συναγωγή τῆς Θεσσαλονίκης δίδαξε ὁ Παῦλος καί ὅτι οἱ ὁμοεθνεῖς τοῦ Ἑβραῖοι ἐπροκάλεσαν τίς ταραχές τοῦ ὄχλου πού κατέληξαν στήν δίωξη τοῦ Ἀποστόλου. Στήν πρώτη πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολή ὑπάρχει ἡ περιγραφή γιά τοὺς Ἑβραίους πού κατέδιωξαν καί τήν μικρή νέα χριστιανική κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης. Μιά ἐπιγραφή πού ἔχει ἀνακαλυφθεῖ στήν Θεσσαλονίκη καί ἀναφέρει γιά τήν ὑπαρξη Συναγωγῆς στήν πόλη κατά τίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰώνα. Ὁ Μίν, στήν «Πορτογαλία Γρέκα», γράφει γιά «παῖδες Ἑβραίων» κατά τόν 7ον αἰώνα στήν Θεσσαλονίκη. Ὁ περιηγητής Βενιαμίν τῆς Τουδέλης ἀναφέρει ὅτι βρῆκε στήν Θεσσαλονίκη κατά τόν 12ον αἰώνα περί τοὺς 500 Ἑβραίους. Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος σέ μία ἐπιστολή του πρὸς τόν πατριάρχη ἀναφέρει γιά Ἑβραίους πού ἐγκατέλειψαν τήν ἰδιαίτερη συνοικία τους καί κατέλαβαν ἐγκαταλειμμένα χριστιανικά σπίτια καί οἰκόπεδα, ἀδέσποτα ἀκινήτων πού ἦταν καταστραμμένα. Τά ὀνομάζει χαρακτηριστικά «ἐρημοτόπια». Ἡ ἐπιστολή αὐτή ἀμφισβητεῖται, ὁ δέ καθηγητής κ. Γ. Θεοχαρίδης, σχολιάζοντάς την τονίζει: «Ἄν εἶναι πράγματι τοῦ Εὐσταθίου, τότε πρόκειται μόνον περὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀφοῦ, εἰς τήν ἐπιστολήν δέν ἀναφέρεται πόλις οὔτε καθορίζεται ἡ θέσις τῆς ἐβραϊκῆς συνοικίας. Πάντως τοιαῦτα ἐρημοτόπια καί κοιναὶ χριστιανικαὶ οἰκίαι δικαιολογοῦνται ἐντὸς τοῦ στενοῦ χώρου τῆς περιτειχισμένης πόλεως μόνον μετά τὰς καταστροφὰς τῶν Ζηλωτῶν τοῦ 1342 - 1349. Ἡ δευτέρα χρονολογία συμπίπτει μέ τοὺς χρόνους τοῦ Εὐσταθίου. Περί ἐβραϊκῆς κοινότητος ἐν Θεσσαλονίκη τό 1337 μέ ἴδιον μάλιστα δικαστὴν γράφει καί ὁ Νταίλκερ. Ἱστορία τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης ἔγραψε καί ὁ Ζόζ. Νεχαμά, ἔργον δημοσιογραφικοῦ μᾶλλον ζήλου».

τοὺς κατατρεγμένους ὁμόθρησκούς τους μᾶς τό θυμίζουν ἀργότερα οἱ στίχοι τῆς ποιήτριας Ἑμμας Λαζάρους, πού χαράχτηκαν στό ἀγαλμα τῆς Ἐλευθερίας τῆς Νέας Ὑόρκης, τό 1886: «Φέρτε μου τοὺς κουρασμένους, τοὺς δυστυχισμένους κλπ.».

Καί ὅταν ἐκδιώχτηκαν οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἰσπανίας ἀπό τοὺς καθολικούς βασιλιάδες της, τό 1492, οἱ τα-

λαιπωρημένοι πρόσφυγες κατευθύνθησαν πρὸς τή Θεσσαλονίκη, ὅπου ὑπῆρχε ἤδη μία παλιά καί ἀνθοῦσα ἐβραϊκή παροικία. Ὁ σουλτᾶνος Βαγιαζίτ ὁ Β' τοὺς δέχτηκε μέ ἀνοιχτές ἀγκάλες. Καί γιά νά μή συναντήσουν καμμιά δυσκολία στήν ἐγκατάστασή τους στά ἐδάφη του, ἀπηύθυνε διαταγές στοὺς τοπικούς διοικητές, ἀπειλώνοντας μέ ποινὴ θανάτου ἐκείνους πού, γιά οἰονδήποτε λόγο θά παρεμπόδιζαν τήν μετακίνηση τῶν προσφύγων.

Ἰδιαίτερα γιά τόν Βαγιαζίτ, ὁ τότε ἀρχираββῖνος Κωνσταντινουπόλεως, Ἐλισάχ Καψάλη γράφει σέ ὕφος τῆς περιστασης καί τῆς ἐποχῆς, στό «Χρονικό τῶν Ἑβραίων τῆς Τουρκίας» (πού δημοσίευσε, τό 1869, ὁ Λάτες στήν Πάδουα τῆς Ἰταλίας, βάσει χειρόγραφου πού βρίσκεται στό βρετανικὸ Μουσεῖο) τά ἑξῆς:

«Κι ὁ σουλτᾶνος Βαγιαζίτ, βασιλέας τῆς Τουρκίας ἄκουσε ὅλη τήν ἁμαρτία πού ὁ βασιλέας τῆς Ἰσπανίας εἶχε κάνει σέ βάρος τῶν Ἑβραίων καί ὅτι αὐτοί

Ἡ θεμελίωσις τῆς Συναγωγῆς τοῦ Σχολείου
(«Ταλμούδ-Τορά»), 11.12.1904.

ζητοῦσαν ἓνα μέρος γιά νά ξεκουράσουν τίς παλάμες τῶν ποδιῶν τους. Τό μάτι του τοὺς λυπήθηκε. Ἔστειλε ἀνθρώπους μέ ἐντολή νά κηρύξουν προφορικά καί γραπτά ὅτι δέν θά ἐπιτρεπόταν σέ κανένα τοπικό διοικητή νά ἀπαγορέψῃ τήν ἐλεύθερη ἐγκατάσταση τῶν Ἑβραίων προσφύγων ἢ νά τοὺς ἀπωθήσῃ. Τουναντίον, ὑποχρεοῦνταν νά δεχθοῦν τοὺς Ἑβραίους πρόσφυγες μέ στοργή, καί ὅποιος δέν συμπεριφερόταν ἀπέναντί τους καλά, θά πλήρωνε τή συμπεριφορά του μέ τό κεφάλι του. Ἔτσι μπῆκαν στήν Τουρκία δεκάδες χιλιάδες Ἑβραῖοι φυγάδες καί γέμισε ἡ γῆ ἀπ' αὐτούς».

Τό 1642, ὁ κόμης — δούξ ντέ Ὀλιβάρες προσπάθησε νά δημιουργήσῃ μιάν κίνηση γιά τήν ἐπιστροφή τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης στήν Ἰσπανία, «γιατί, ἔλεγε, εἶναι γνωστή ἡ οἰκονομική πρόοδος τῶν πόλεων πού δέχονται τοὺς Ἑβραίους». Ὁ ντέ Ὀλιβάρες δημιουργοῦσε τήν κίνηση αὐτή γιατί θεωροῦσε τήν

ἐπάνοδο τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης σά λύση γιά τό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς Ἰσπανίας.

Ἀπ' αὐτά τά λίγα διαφαίνεται ἡ ἔκταση τῶν ταλαιπωριῶν καί τῆς ἀλληλεγγύης τῶν Ἑβραίων πού ἐγκαταστάθηκαν στήν Θεσσαλονίκη στοὺς τελευταίους πέντες αἰῶνες. Τό μετάλλιο πού κόπηκε γιά νά διαωμιστῇ ἡ ἀνάμνηση τῆς ἐξόντωσης τῆς μεγάλης ἑβραϊκῆς κοινότητος τῆς Θεσσαλονίκης καί, γενικώτερα, τῆς Ἑλλάδος κατά τήν χιτλερική θύελλα, τό ὑπογραμμίζει μέ τό συμβολικό Λευκό Πύργο καί μέ τό τιμητικό τίτλο τοῦ Ἑβραϊσμοῦ Θεσσαλονίκης «Ἰρ βαέμ μπεῖσραέλ».

Μ.Σ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Πόλη καί Μητέρα τοῦ Ἰσραήλ»

(Σύγχρονη ἐποχή)

Ἡ προσωδυμία αὐτή τοῦ Σαμουήλ Οὐσκουε δέν εἶχε χάσει τίποτα ἀπό τό περιεχόμενό της, ὅταν τό 1943 οἱ χιτλερικές ὀρδές ξεχύθηκαν γιά νά ἀφανίσουν κάθε τί τό ἑβραϊκό.

Στή Θεσσαλονίκη, ἡ ἀπό 2.000 ἐτῶν ἐγκατεστημένη Ἑβραϊκή Κοινότης, ἐξακολουθοῦσε νά ἀνθῇ καί νά δημιουργῇ γιά τό καλό ὁλόκληρης τῆς περιοχῆς.

Γεννημένη αὐτή ἡ Κοινότης μαζί μέ τήν ἴδια τήν πολιτεία, πολύ πρὶν ἀπό τή χριστιανική ἐποχή, ἐξακολουθοῦσε νά ἔχῃ τήν ἰδιόμορφη ζωή της. Ἄς μή θεωρηθῇ αὐτό σάν ἀπόδειξη ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἦταν ἓνα τμήμα ξεχωριστό, κάτι τό ἰδιαίτερο ἢ τό ξένο στήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης. Μπορεῖ νά εἶχαν τίς δικές τους θρησκευτικές συνήθειες καί παραδόσεις, ὅπως συμβαίνει μέ τοὺς πιστοὺς ὅλων τῶν θρησκειῶν, ἀλλά εἶχαν ἀπόλυτα προσμιχθῇ μέ τοὺς λοιποὺς κατοίκους κι' εἶχαν γίνει **ἓνα ἐνιαῖο σύνολο, ἀδιάσπαστο κι' ἀγαπημένο.**

Τό τραγικό εἶναι ὅτι ὅλη αὐτή ἡ ἀδιάσπαστη καί συνεχῆς ζωὴ 20 ὁλοκλήρων αἰῶνων κατεστράφη μέσα σέ λίγες ἐβδομάδες ἀπό τή τερατώδη μανία τῶν δημιῶν τοῦ Ναζισμοῦ.

Στοιχεῖα ἀπό τήν παρουσία τῶν Ἑβραίων στή Θεσσαλονίκη τήν ἐποχὴ τοῦ διωγμοῦ

Ὁ **Ἰουδαϊκὸς πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλονίκης**, στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνος ἦταν πάνω ἀπὸ 80.000 ψυχές (σέ σύνολο 173.000 κατοίκων). Οἱ διάφορες περιπέτειες

Θεσσαλονίκη: Τό οίκημα του ιδρύματος Μπικούρ Χολίμ (επίσκεψις ασθενών), πού κατεστράφη μέ τούς διωγμούς.

της πόλεως (πυρκαϊά του 1917), της Ελλάδος (Α' παγκόσμιος πόλεμος, οικονομική αστάθεια, έσωτερικά γεγονότα) καί των ιδίων των Έβραίων (τό πογκρόμ του 1932, ό διωγμός του Κάμπελλ καί ή αντίεβραϊκή κίνησι των F.F.F.) έκαναν πολλούς όμοθρήσους νά εγκαταλείψουν τήν Θεσσαλονίκη. Έτσι, ένώ στην απογραφή του 1940, οι Ίουδαίοι της πόλεως έμφανίζονται μόνον, 49.000 στην πραγματικότητα ήταν πολύ περισσότεροι όπως, άλλωστε, αποδεικνύεται από τόν αριθμό των θυμάτων.

Ή Ίσραηλιτική Κοινότης ήταν μιά πραγματική μικρή δημοκρατία. Οι έκλεγμένοι αντιπρόσωποί της αποτελούσαν τήν κοινοτική συνέλευσι, πού ασκούσε τή νομοθετική έξουσία καί πού ήταν απόλυτα κυρίαρχος των συλλογικών, τελετουργικών, έκπολιτιστικών καί φιλανθρωπικών έκδηλώσεων. Τά έξοδα της Κοινότητος ήταν από τήν «πέτσα», τόν φόρο του κρέατος, τό προϊόν των ένοικίων, των κτημάτων καί τά εισοδήματα των έμμέσων φόρων (πιστοποιητικών, διαφόρων άδειών, τελών γάμου, ταφής κλπ.).

Στή Θεσσαλονίκη, μετά τήν πυρκαϊά του 1917 υπήρχαν 19 **Συναγωγές** καί περί τίς 20 μικρότερες. Λειτουργούσε θρησκευτικό δικαστήριο (Μπέθ-Ντίν), άνεγνωρισμένο από τό Κράτος, πού ασχολείτο μέ τά συναφή θέματα πού άφορούσαν τήν πρακτική έφαρμογή του Ίουδαϊκού Νόμου (Άλαχά) στην καθημερινή ζωή.

Γενικώτερα ή Θεσσαλονίκη ήταν ό πραγματικός θρησκευτικός όδηγός των Ίουδαϊκών Κοινοτήτων όλης της Βαλκανικής. Από εκεί έξεδίδοντο ήμερολόγια, συλλογές ύμνων της Συναγωγής, τελετουργικά καί σχολικά βιβλία για τή διδασκαλία της Έβραϊκής γλώσσας, διάφορα έντυπα θρησκευτικής διαπαιδαγώγησης κλπ.

Τά **έβραϊκά σχολεία** της πόλεως ήταν από τά πιό παλιά της Ελλάδος. (Π.χ. τό «Ταλμούδ Τορά Άγκα-δόλ» ιδρύθη τό 1520). Τίς παραμονές της έξολοθρεύσεως υπήρχαν 9 σχολεία (6 στίς λαϊκές συνοικίες, 1 στή συνοικία των Έξοχών καί 2 στό κέντρο της πόλεως), μέ σύνολο 3.805 μαθητές. Έκτός άπ' αυτά υπήρχαν 4 κρατικά δημοτικά σχολεία για Έβραιόπαιδα, 2 ιδιωτικά αλλά καί πολλοί νεαροί Ίουδαίοι φοιτούσαν στα ελληνικά καί ξένα γυμνάσια της πόλεως.

Τήν ίδια έποχή 50 περίπου Έβραίοι **φοιτητές** φοιτούσαν στίς διάφορες Σχολές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Οι φιλανθρωπικές οργανώσεις ήταν οργανωμένες μέ ένα πρωτότυπο σύστημα παροχής βοηθείας, πού όμοιό του δέν υπήρχε σε καμμία άλλη Κοινότητα της Διασποράς. Οι κυριώτερες άπ' αυτές τίς οργανώσεις ήταν ή «Ματανώθ Λαεβιονίμ», ή «Τορά Ούμλαχά», τά όρφανοτροφεία «Άλλατίνι» καί «Άμποάβ», τό «Άσυλο Γερόντων».

Στόν τομέα της **ιατρικής καί νοσηλευτικής παροχής βοηθείας** αναφέρεται ή δραστηριότητα του Ιδρύματος «Μπικούρ Χολίμ», (πού άρχισε τή λειτουργία του τόν 16 αιώνα, τήν έποχή δηλαδή της πρώτης Ιβηρικής μεταναστεύσεως), του νοσοκομείου Χίρς (ιδρύθη τό 1880), του Άσύλου φρενοβλαβών (ιδρύθη τό 1908) κ.ά.

Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης είχαν τό δικό τους **Τύπο**: καθημερινά έξεδίδετο ή «Έλ Μεσσαζέρο» ή μόνη καθημερινή έφημερίδα σε Ισποναεβραϊκή γλώσσα όλοκλήρου του σεφαριδικού κόσμου της Άνατολής, ή «Προγκρέ» (πρωινή-στά γαλλικά), ή «Ίντεπαντάτ» (άπογευματινή — στα γαλλικά). Υπήρχαν επίσης κι άλλες δισεβδομαδιαίες, εβδομαδιαίες ή καί έτήσιες έκδόσεις (Ή «Άβάντε», ή «Ρενασένσια Τζουδία» κ.ά.)

Τά εγκαίνια του προπολεμικού Γηροκομείου («Β. Μοντιάνο»).

ΘΛΙΒΕΡΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Τά 35 χρόνια του άφανισμού του Έλληνικού Έβραϊσμού

Πρίν από τριάντα πέντε χρόνια, οι επάρατες όρδές του γερμανικού Ναζισμού εξόντωσαν, κάτω από τις γνωστές τραγικές συνθήκες, τούς Έβραίους της Βόρειας Ελλάδος. Ένα χρόνο αργότερα, εξόντωσαν και τούς Έβραίους της Παλαιάς Ελλάδος.

Ο επίσημος προπολεμικός αριθμός των Έβραίων στην Ελλάδα ήταν 77.178, από τούς οποίους 56.000, περίπου, ήταν από την Θεσσαλονίκη, περίπου 8.500 ήταν από τη λοιπή Βόρεια Ελλάδα, και 12.500 από την Παλαιά Ελλάδα και τις Νήσους.

Στην Απελευθέρωση, έλειπαν από τό προσκλητήριο 67.000 και κάτι, από τούς οποίους περισσότεροι από 54.000 από την Θεσσαλονίκη. Έδωσαν τό παρόν τους, σ' όλη την Ελλάδα, 10.066, από τούς οποίους μόνον 1.950 στην Θεσσαλονίκη.

Άγνοούμε και θά άγνοούμε πάντοτε πολλές λεπτομέρειες από τό άνήκουστο τοῦτο ώργανωμένο έγκλημα. Οι έντολοδόχοι του θανάτου κατέστρεψαν έγκαιρα τά περισσότερα επίσημα ένοχοποιητικά γι' αυτούς έγγραφα. Οι έγκληματικές γερμανικές υπηρεσίες δέν παρέλειπαν νά λαμβάνουν αυτή την πρόνοια. Τοῦτο αναφέρεται σέ έγγραφο της υπηρεσίας του είδικου Γερμανού άπεσταλμένου στην Ελλάδα, πρεσβευτή Νοϋμπάχερ πρός τό Ύπουργείον Έξωτερικών του Βερολίνου, τόν Ιούλιο 1943. Τό έγγραφο αυτό έλεγε: «Γιά την καταγραφή και τη μεταφορά των Έβραίων της Ελλάδος, εκτός από κείνους της Θεσσαλονίκης, συντάχτηκαν σχετικές άπόρρητες εκθέσεις στις 3 και 18 Απριλίου και στις 28 Ιουνίου. Οι παλαιότερες εκθέσεις καταστρέφονται πάντοτε. Τοῦτο είναι άληθές και γιά την εκτόπιση των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. (I)

Όπως και σ' άλλες σελίδες αναφέρεται από τόν Καθηγητή κ.Π. Ένεπεκίδη οι ναζί προσπαθοῦσαν νά εξαφανίσουν κάθε γραπτήν άπόδειξη των είδεχθών έγκλημάτων τους, γιά νά μή καταστή δυνατή ή συγγραφή Ιστορίας ή πλήρους Ιστορίας — του μεγαλύτερου έγκλήματος γενοκτονίας των αίωνων.

Έμειναν όμως οι μάρτυρες της φοβερής αυτής τραγωδίας. Μείναμε έμείς και έλάχιστοι τρόφιμοι των

στρατοπέδων! Ζήσαμε τόν κατατρεγμό! Έπιζήσαμε κυνηγημένοι στις πόλεις και στά βουνά ή πολεμοῦντες τόν κατακτητή μέ τό όπλο στό χέρι. Έπιζήσαμε όμως, δυστυχώς, μόνοι! Οι οίκογένειές μας δέν γύρισαν από τά στρατόπεδα. Άφησαν την τέφρα τους σκορπισμένη στό παγωμένο και άφιλόξενο πολωνικό Άουσβιτς. Ο καθένας μας έχασε τουλάχιστο μία τριανταριά στενούς συγγενείς του. Η ώραία γενέτειρά μας, ή Θεσσαλονίκη, πού τούς γνώριμους δρόμους είχαν πατήσει τά εύλογημένα πόδια των γονέων μας, των ραββίνων μας, των λουλουδοκόριτσών μας, μεταβλήθηκε γιά μās σ' ένα άπέραντο νεκραταφεΐο...

Η εύθύνη, πραγματική και Ιστορική, γιά τό φρικτό δράμα πού άφάνισε 6.000.000 Έβραίους (τό ένα τρίτο και πλέον του έβραϊκού λαού) δέν μπορεί νά βαραίνει ένα μονάχα παράφρονα ή μίαν ομάδα παραφρόνων. Βαραίνει ένα μεγάλο μέρος του γερμανικού λαού. Βαραίνει τίς γερμανικές μάζες πού παρασύρθηκαν από τη ρητορική σαγήνη του παρανοϊκού Χίτλερ και των σκοτεινών συνεργατών του, ή πού έδειξαν έγκληματικήν άδυναμία μπροστά στή βία, στην τρομοκρατία. Βαραίνει τίς μάζες πού έγιναν εύπειθή όργανα στά χέρια του δικτάτορα, και κατέστησαν δυνατή την διάπραξη της άπέραντης γενοκτονίας, του έγκλήματος κατά της Άνθρωπότητας, όπως όνομάστηκε, και μπροστά στό όποιο χλωμιάζουν ακόμα και τά λεγόμενα «έγκλήματα πολέμου».

Μέ την έξόντωση των Έβραίων της Θεσσαλονίκης δέν άδικοχάθηκε άπλά ένας πληθυσμός. Οι συνέπειες γιά τόν παγκόσμιο Έβραϊσμό ήταν μεγάλες. Η Θεσσαλονίκη ήταν μία έβραϊκή προχωρημένη σκοπιά στην Άνατολική Λεκάνη της Μεσογείου. Ήταν τό κέντρο του Ισπανικού έβραϊσμού. Άκτινοβολούσε σ' όλο τό σεφαραδικόν κόσμο. Επί αιώνες έζησε μία δική της ζωή, μέ πλήρη έλευθερία και σεβασμό των θρησκευτικών ήθών και έθίμων της, χαίρουσα πλέρια τίς πιό άγαπητές της παραδόσεις. Από δώ έβγαιναν, ακόμα και τά τελευταία προπολεμικά χρόνια, οι πνευματικοί ήγέτες διαφόρων Κοινοτήτων της Εύρώπης.

Οι ναζιστές δέν είχαν βρή στην Ελλάδα κατάλληλο κλίμα γιά την εύχερη έφαρμογή των φυλετικών τους νόμων. Αναγκάσθηκαν νά δημιουργήσουν πρώτα τό κλίμα αυτό στή Θεσσαλονίκη γιατί στή Θεσσαλονίκη υπήρχαν πολλοί Έβραίοι και πολλές Έβραϊκές

(I) Π.Κ. Έπενεκίδης: «Οι διωγμοί των Έβραίων εν Ελλάδι 1941 — 1944» σελ. 18

περιουσίες. Βρέθηκαν γρήγορα οι πρώτοι άθλιοι που προσφέρθηκαν να βοηθήσουν, ελπίζοντας σέ αδράν άμοιβή, όταν ο ελληνικός λαός στέναζε κάτω από την στυγνότερη Κατοχή. Τούς δόθηκε, πρώτα, για τίς σκοτεινές υπηρεσίες τους, τό «νόμιμο» δικαίωμα να λεηλατήσουν τά χαρτεμπορικά έβραϊκά καταστήματα πού, ώρισμένα, ήσαν από τά μεγαλύτερα της Έλλάδος. Άλλοι πήραν τό δικαίωμα να συγκεντρώσουν τίς γραφομηχανές των Έβραίων. Ακολούθησε ή λεηλασία των έργοστασίων καί εργαστηρίων χάρτου, των τυπογραφείων, των μεγάλων καταστημάτων σιδηρικών καί ύαλικών. Έτσι άρχισε ο χορός των εκατομμυρίων πού ξυπνούσε χαμερπή ένστικτα των ανθρώπων, προπαντός όταν έχουν καί τή «δικαιολογία» της πείνας, πού ήταν συνέπεια της συγκέντρωσης από τό γερμανικό στρατό, των αγαθών του τόπου. Άκόμα καί διάφορες ελληνικές άρχές μολύνονται από τή γενική τούτη ανανδρή άρπαγή. Ο γενικός διοικητής Μακεδονίας είχε πείσει τόν κατοχικό πρωθυπουργό ότι ή έκτόπιση των Έβραίων της Θεσσαλονίκης θά «έλυε» τό πρόβλημα των προσφύγων της Ανατολικής Μακεδονίας καί Θράκης. Κι έν τούτοις, άμέσως μετά την έκτόπιση, κατεστράφηκαν από τούς Γερμανούς όλόκληροι έβραϊκοί συνοικισμοί...

Γιά να προσεταιρισθούν καί μερικά στοιχειά «πνευματικά», οι Γερμανοί κατέστρεψαν τά έβραϊκά νεκροταφεία. Αύτά χρονολογούνταν από δύο χιλιάδων έτών, άφοϋ ο Άπόστολος Παϋλος, όταν ήρθε έδω τό 50 μ.Χ., βρήκε μιάν ώργανωμένη έβραϊκή Κοινότητα, καί μίλησε τρία Σάββατα συνέχεια στη Συναγωγή. Γινόταν άγώνας, από έτών, για να άπαλλοτριωθούν τά νεκροταφεία ύπερ του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης. Πολλοί ήσαν εκείνοι πού έπιθυμούσαν να γίνη ή άπαλλοτρίωση αύτή. Οι Γερμανοί νόμισαν πώς ή καταστροφή των έβραϊκών κοιμητηρίων άπ' αυτούς θά ίκανοποιούσε τόν πόθο αυτών των στοιχείων.

Σ' αύτή την άπέραντη τραγωδία, στό γενικό κυνηγητό των Έβραίων για την άφαίρεση των αγαθών τους πρίν τούς μεταφέρουν στά στρατόπεδα του θανάτου της Πολωνίας, έμφανίζονταν όάσεις καλωσύνης καί ήρωϊσμού ταυτόχρονα. Ο άείμνηστος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, μέ βοηθό τόν γερμανομαθή έπίσκοπο Καλλίνικο, επενέβαινε στους Γερμανούς ύπερ των κατατρεγμένων Έβραίων. Στην Άθήνα, ο άρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός συναντούσε, σχεδόν κάθε μέρα, τό Γερμανόν πρεσβευτή Άλτενμπουργκ για να του υποβάλλη αίτήματα ύπέρ δύστυχων κατατρεγμένων καί ύπέρ των Έβραίων πού, όπως του δήλωσε κάποτε, «είναι άδέλφια μας, άφοϋ είναι κι αυτοί τέκνα του Θεοϋ». Έφωδίαζε τούς Έβραίους μέ ψεύτικα «χαρτιά» κ.λπ.

Η συμπάρασταση των συμπατριωτών Χριστιανών έγινε αίσθητή ιδιαίτερα στην Άθήνα. Ο άείμνηστος καθηγητής καί άκαδημαϊκός Νίκος Λούβαρις παρώτρυνε μάλιστα τόν Άρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό να καλέση τό Ραββίνο Άθηνών να εγκαταλείψη τό ποίμνιόν του, να διαλύση έτσι την ώργανωμένη Κοινότητα καί να μεταβή σ' ένα μοναστήρι, τάχα σάν Ιερομό-

ναχος. Μέ αυτό τόν τρόπο θά δυσχεραινόταν τό άνθεβραϊκό έργο των Γερμανών. Πρόλαβε τό ΕΑΜ καί τόν πήρε στο Καρπενήσι. Άλλη φορά, ο ίδιος προκάλεσε τό κλείσιμο ενός λαθρόβιου οικονομικού τάχα φύλλου, γιατί έγραφε άρθρα έναντίον των Έβραίων ύφασματεμπόρων Άθηνών...

Στούς δρόμους της Άθήνας γράφονταν, από την αντίσταση, συνθήματα σάν τουτα: «Έλληνες, κρύψετε τούς Έβραίους!» «Πατριώτες, βοηθοϋντες τούς Έβραίους, πολεμάτε τόν καταχτητή!» κ.ο.κ.

Οι άντιστασιακές όργανώσεις είχαν δώσει έντολή στα άντάρτικα σώματα να «κλιμακώσουν» όσους Έβραίους θά μετέβαιναν στην ύπαιθρο, φεύγοντες την βαρβαρότητα των Ούννων.

Η Έλλάδα διαιρέθηκε, τότε, στο έβραϊκό θέμα, σε δύο, ως πούμε, παρατάξεις. Από τή μιά μεριά, όλοι οι άρπαγες, ιδιαίτερα στη Θεσ/νίκη, πού υπηρετούσαν άμεσα ή έμμεσα τούς Γερμανούς, περιμένοντας από αυτούς άνταμοιβή από την λεηλασία των έβραϊκών αγαθών, μεσεγγυήσεις έβραϊκών καταστημάτων καί περιουσιών κ.λ.π. (στην Θεσ/νίκη υπήρχαν πάνω από δύο χιλιάδες μαγαζιά καί γραφεία Έβραίων), δίνοντας έτσι άφορμή στον καταχτητή να εφαρμόση στην Ελλάδα τούς φυλετικούς νόμους της Νυρεμβέργης. Από την άλλη μεριά, εκείνοι πού είχαν, μέ κίνδυνο της ζωής τους, βάλει την έλευθερία καί την κοινήν ήθικην ύπεράνω των υλικών αγαθών. Εκείνοι πού παρέμειναν πιστοί στην ελληνική κλασσική παράδοση της άρετής καί πού άντιστέκονταν μέ θάρρος στα μέτρα του καταχτητή.

Σά μιά συλλογική καί συγκινητική έκδήλωση πολιτισμοϋ, ανθρωπιάς, αλληλεγγύης, άδελφосύνης καί ήρωϊσμοϋ των πιό αντιπροσωπευτικών πνευματικών καί επαγγελματικών παραγόντων της χώρας, ύπέρ των κατατρεγμένων Έβραίων θεωρούμε τό υπόμνημα πού υποβλήθηκε στον τότε πρωθυπουργό, στις 23 Μαρτίου 1943, καί πού δημοσιεύεται σ' άλλες σελίδες αυτού του τεϋχους. Τό υπέγραψαν, ο άείμνηστος άρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός καί είκοσι έννιά πρόκριτοι. Τό έπίμονο του ύφους του υπομνήματος καί τό γεγονός πού συντάχτηκε κάτω από την σκληρή ναζιστική μπότα, τό καθιστούν στο άνώτατο βαθμό θαρραλέο καί ήρωϊκό.

Αύτή ή έπιστολή μιλάει μόνη της. Δέν μπορούσε να είναι πιό ευγλωτη για τά αίσθήματα του ελληνικού λαοϋ άπέναντι στην άδικία καί στους διωγμούς. Κι άν ληφθούν υπ' όψη τό τότε κλίμα της γερμανικής στυγνής τρομοκρατίας καί οι συνεχείς τυφεκισμοί άθώων όμήρων, από τούς όποιους άφαιρούσαν τή ζωή για πράξεις άλλων άσυλλύπτων πατριωτών, ή έπιστολή του Άρχιεπισκόπου Άθηνών καί των είκοσι έννέα Προέδρων πού εκπροσωπούσαν την ψυχή του λαοϋ, άποκτάει ιδιαίτερη έννοια, καί παραμένει ο φάρος πού θά φωτίζη έσαεί τή διαδρομή του Έθνους στην πολιτιστική καί ήθικην άποστολή του.

Σ' αύτή την έπέτειο των 35 χρόνων του Μεγάλου Διωγμοϋ, ως θυμηθοϋμε τό λαμπρό δίδαγμα της.

ΜΠ. ΣΙΜΠΗ

«Τό Χρονικό τῆς Ἐξοντώσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Θεσ/νίκης»

1942: Ἡ συγκέντρωση τῶν Ἑβραίων στήν πλατεία Ἐλευθερίας τῆς Θεσσαλονίκης γιά νά δουλέψουν σέ καταναγκαστικά ἔργα.

Ἡ ἐξόντωση τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν τῆς Θεσ/νίκης εἶναι μιά αἱματηρή πτυχή, ἓνα συνταρακτικό ἐπεισόδιο ἀπό τό δράμα τῶν 6.000.000 Ἑβραίων τῆς Εὐρώπης πού βρῆκαν τραγικό θάνατο στά στρατόπεδα τῶν Ναζί.

Οἱ Γερμανοί εἰσῆλθαν στή Θεσ/νίκη στίς 9 Ἀπριλίου τοῦ 1941. Δύο ἡμέρες μετά τήν εἴσοδό τους ἔκλεισαν τίς ἡμερήσιες Ἑβραϊκές ἐφημερίδες: «Λέ Προγκρέ», «Λά Ἰντιπεντάς» καί «Μεσσατζέρο». Στίς 15 τοῦ μηνός κατήργησαν τά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος καί κατέσχον τά ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος καί ὅ,τι ἄλλο πολύτιμο ὑπῆρχε στά κοινοτικά γραφεῖα.

Λίγο μετά τήν κατάληψη τῆς Θεσ/νίκης ἔφθασε στήν πόλη μιά ἀποστολή τῆς «ομάδος Ρόζενμπεργκ», στήν ὁποία συμμετεῖχε ὁ Δρ. Πόλ, τῆς ἔδρας Ἑβραϊκῶν ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φρανκφούρτης. Αὐτός πῆγε σ' ὅλες τίς Ἑβραϊκές βιβλιοθήκες, κοινοτικές καί ἰδιωτικές, καί μάζεψε ὅ,τι σπάνιο καί πολύτιμο σέ βιβλία καί χειρόγραφα, εἰδικές ἐκδόσεις καί συλλογές παλιῶν ἐφημερίδων, λαογραφικό ὑλικό ἀναρίθμητων αἰώνων καί ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Κατέσχε, τέλος, ὅλα τά βιβλία πού ὑπῆρχαν, σέ

Ἑβραϊκά βιβλιοπωλεῖα, συμπεριλαμβανομένου τοῦ μεγάλου καί ἱστορικοῦ βιβλιοπωλείου τοῦ Μαίρ Μόλχο.

Ἐπί ἓνα καί πλέον χρόνο οἱ Ἑβραῖοι συνέχισαν νά ζοῦν κάτω ἀπό δύσκολες καί στενάχωρες συνθῆκες. Ὅμως, ἀκόμα οἱ Γερμανοί δέν τοὺς εἶχαν πειράξει αὐτούς τοὺς ἴδιους. Ἐφάρμοσαν ἓνα κύμα ἐπιτάξεων καί κατασχέσεων Ἑβραϊκῶν σπιτιῶν καί περιουσιῶν, τῶν κοινοτικῶν κοινοφελῶν καί φιланθρωπικῶν ἱδρυμάτων, τῶν Ἑβραϊκῶν καταστημάτων καί ἐπιχειρήσεων. Ἀπαγόρευσαν τήν εἴσοδο στά καφενεῖα καί τά ἐστιατόρια τῶν Ἑβραίων. Πολλές φορές μάλιστα τοὺς ἔδερναν τοὺς ἐξευτέλιζαν. Μιά φορά γερμανοί στρατιῶτες εἰσῆλθαν στά κοινοτικά γραφεῖα καί ἔδειραν τόν εὐσεβῆ καί σέ ὅλους ἀγαπητό ραββῖνο Χαΐμ Χαμπίμπ.

Ὁ φοβερός χειμῶνας τοῦ 1941 - 42 ἔρχεται νά προσθέσει στή δυστυχία τό φαρμακερό κρύο. Ἡ πείνα καί τό κρύο κάνουν θραύση μεταξύ τῶν Ἑβραίων. Τά πτώματα τῶν ἀποβιτανωμένων νεκρῶν σωρεύονται στίς γωνιές καί τά πεζοδρόμια. Στούς δρόμους ἀκούγονται τά βογγητά τῶν λιμασμένων ἀνθρώπων πού σέρνονται ψάχνωντας στά ἀπορρίμματα νά

βροῦν κάτι φαγώσιμο. Ὅμως ἀκόμη δέν εἶχε ἀρχίσει ἡ συστηματική «βιομηχανική» ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσ/νίκης.

«Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ»

Πρὸς τὰ τέλη τοῦ θέρους τοῦ 1942 ἐπισκέφθηκε τὴν πόλη ὁ διαβόητος Ἀϊχμαν, ἐπικεφαλῆς εἰδικῆς ἀποστολῆς. Τότε, κατὰ τὰ φαινόμενα, πάρθηκε ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν «τελική λύση» τῆς Ἑβραϊκῆς παρουσίας. Στὴν ἐφημερίδα «Ἀπογευματινὴ» δημοσιεύεται μιά διαταγή τοῦ Γερμανοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ πού καλοῦσε ὅλους τοὺς Ἕλληνες Ἰσραηλῖτες, ἡλικίας 18 - 45 ἐτῶν, νὰ συγκεντρωθοῦν τὸ Σάββατο 11. 6. 1942, στίς 8 τὸ πρωῒ στὴν Πλατεία Ἐλευθερίας.

Ἦταν μιά καυτὴ καλοκαιρινὴ ἡμέρα. Ὁ ἥλιος ἔκαιγε σάν φοῦρνος, ἀλλὰ στοὺς συγκεντρωμένους ἀπαγόρευαν τὰ γυαλιά ἡλίου, τὰ ψαθάκια, ἀκόμη καὶ νὰ μετακινηθοῦν. Ἀλλίμονο σέ ὅποιον τολμοῦσε νὰ καθίσει στὸ πεζοδρόμιο γιὰ νὰ ξεκουρασθεῖ. Οἱ γερμανοὶ στρατιῶτες τοὺς κτυποῦσαν μὲ λύσσα, ἔρριχναν κατεπάνω τους σκυλιά πού τοὺς κουρέλιαζαν τὰ ρούχα καὶ τίς σάρκες τους καὶ τοὺς ἀνάγκαζαν νὰ κάνουν γυμναστικές ἀσκήσεις μέχρι λυποθυμίας. Μετὰ τὸ μεσημέρι τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἀποχωρήσουν καὶ «προσκληθῇκαν» νὰ παρουσιασθοῦν πάλι τῇ Δευτέρᾳ 13 Ἰουνίου.

Τότε ἄρχισαν καὶ τὰ καταναγκαστικά ἔργα. Τοὺς ὑποχρέωναν νὰ ἐργάζονται σέ ὄρυχεῖα, στή διάνοιξη δρόμων καὶ διαδρόμων προσγειώσεως ἐπὶ δέκα ὥρες τὴν ἡμέρα, χωρὶς ἀνάπαυση, καὶ χωρὶς κανένα μέσο, καὶ μὲ πολὺ φτωχὴ σίτιση. Οἱ γιατροὶ Ματαράσσο, Μενασσέ καὶ ἄλλοι πού βρίσκονταν μεταξύ τους, διακρίθηκαν γιὰ τὴν αὐτοθυσία τους ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τους. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στρατολογηθέντες σ' αὐτὰ τὰ ἔργα πέθαναν.

«ΒΕΒΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ»

Σέ κανένα μέρος τοῦ κόσμου οἱ Γερμανοὶ δέν ἐληλάτησαν τὰ ἑβραϊκὰ νεκροταφεῖα. Ὅμως, στή Θεσ/νικὴ ἐγίνε κι' αὐτὸς ὁ βανδαλισμός, κι' αὐτὴ ἡ ἱεροσυλία πάνω σέ ἓνα χῶρο πού ἐκτός ἀπὸ τὴν ἱερότητα, εἶχε καὶ μεγάλη ἱστορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξία! Σ' ἓνα χῶρο ἀπὸ ὅπου ἀναπηδοῦσε ἡ ἱστορία ἀναρίθμητων χιλιάδων προσώπων πολλῶν ἑκατονταετηρίδων.

Μέ τὴ δικαιολογία τῆς διανοίξεως καινούργιου δρόμου οἱ Ναζί ξεθεμελίωσαν χιλιάδες ἱστορικὰ μνημεῖα. Κόκκαλα χιλιάδων Ἑβραίων πετάχθηκαν στὰ ρεῖθρα καὶ στίς λάσπες τῶν δρόμων. Μόνο σέ ὀρισμένους Ἑβραίους, μετὰ ἀπὸ πολλές δυσκολίες καὶ ἀφοῦ πλήρωσαν ἓναν «εἰδικό - φόρο», ἐπέτρεψαν νὰ φυγαδεύσουν τὰ κόκκαλα τῶν ἀγαπημένων τους προσώπων καὶ νὰ τὰ ἐνταφιάσουν στὸ νέο κοινοτικό νεκροταφεῖο, ἀφοῦ πρῶτα ἀφαίρεσαν ἀπὸ τὰ πτώματα τὰ χρυσὰ δόντια, τίς γέφυρες καὶ σφραγίσματα. Στίς 6 Δεκεμβρίου τοῦ 1942, τὸ ἑβραϊκὸ νεκροταφεῖο δέν ἦταν παρά ἓνας σωρὸς ἐρειπίων.

«Η ΝΑΖΙΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ»

Στίς 6 Φεβρουαρίου τοῦ 1943 ἐφθασαν στή Θε-

Ὁ Ραββῖνος Χαΐμ Χαρίμπ τῆς Θεσ/νίκης.

σ/νικὴ οἱ ὁμάδες τῶν «Ταγμάτων Ἀσφαλείας» τὰ περίφημα SD, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων τῆς Νυρεμβέργης. Δύο ἡμέρες μετὰ τὴν ἀφίξή τους ἀνελάμβαναν ἀπὸ τὴν Γκεστάπο πλήρη δικαιοδοσία καὶ ἀρμοδιότητα γιὰ ὅλα τὰ θέματα πού ἀφοροῦσαν τοὺς Ἑβραίους. Μεταξύ 6 - 17 Φεβρουαρίου ἐξέδωσαν τίς ἀκόλουθες διατάξεις πού ἀποτελοῦσαν, ἓνα φυλετικὸ ἀντιεβραϊκὸ Δεκάλογο καὶ τίς ὁποῖες κοινοποίησαν μέσω τοῦ ἀρχιρραββίνου Κόρετζ:

Ἡ νέα αὐτὴ νομοθεσία διακήρυσσε:

- 1] Κάθε Ἑβραῖος ἀπὸ 5 ἐτῶν καὶ ἄνω ὑποχρεοῦται νὰ φέρει στὸ στήθος τὸ διακριτικὸ κίτρινο «Μαγκέν Δαυίδ», μεγέθους 10 x 10 ἐκ.
- 2] Ὅλοι οἱ Ἑβραῖοι, καὶ ἐκεῖνοι πού ἀλλαξοπίστησαν πρὶν δυὸ γενεές, ὑποχρεοῦνται νὰ ἀπογραφοῦν καὶ νὰ πάρουν αὐξοντα ἀριθμὸ καὶ ταυτότητα.
- 3] Σέ κάθε οἰκία πού διαμένουν Ἑβραῖοι πρέπει νὰ τοιχοκολληθεῖ στὴν ἐξώπορτα διακριτικὴ ἐτικέτα μέ τὸ «Μαγκέν Δαυίδ».
- 4] Ὅλα τὰ ἑβραϊκὰ καταστήματα πρέπει νὰ φέρουν σέ περίοπτη θέση τὴν ἐπιγραφή «Ἑβραϊκὸ κατάστημα», μεγέθους 50 x 30 ἐκ.
- 5] Ἀπαγορεύεται στοὺς Ἑβραίους ἡ μεταβίβαση τῆς κινητῆς ἢ ἀκίνητης περιουσίας τους.

“Όποιος αγοράσει ή διαφυλάξει έβραϊκά πράγματα θά τιμωρείται αύστηρά.

- 6] Απαγορεύεται στους Έβραίους νά χρησιμοποιούν οιοδήποτε συγκοινωνιακό μέσο.
- 7] Κατάσχονται οι τηλεφωνικές συσκευές των Έβραίων.
- 8] Οι Έβραίοι όφείλουν νά συγκεντρωθούν σέ όρισμένες συνοικίες πού θά αποτελέσουν κλειστά γκέττο.
- 9] Θά έκτελείται επί τόπου κάθε Έβραϊός πού θά συλλαμβάνεται σέ άπηγορευμένες ώρες έξω άπό τό γκέττο.
- 10] Σέ περίπτωση μικτών - γάμων, άρία μερίς τής οίκογενείας θεωρούνται τά παιδιά τά προερχόμενα άπό άριον πατέρα. Δέν εξαιρούνται τά έβραϊκά μέλη τής οίκογενείας έστω κι άν έχουν βαπτισθεί.

Οι περισσότερες άπό τίς διαταγές έφεραν τήν ύπογραφή του Δρ. Μέρτεν καί του περιβόητου τυχοδιώκτη Βισλιτσένυ. Στίς 6 Μαρτίου 1943 οι Έβραίοι πρωτοφόρεσαν τό διακριτικό σήμα μέ τό Μαγκέν - Δαυίδ.

«ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΓΚΕΤΤΟ»

Τήν ίδια ήμέρα όλοι οι Έβραίοι ύποχρεούντο νά έγκλειστούν στα είδικά προετοιμασθέντα γκέττο, πού ήσαν: α) στόν συνοικισμό Βαρώνου Χίρς, παρά τόν σιδηροδρομικό σταθμό, β) στόν συνοικισμό Άγίας Παρασκευής, γ) στόν συνοικισμό Ριζί Βιδάρ, δ) στην περιοχή Καλαμαριάς, καί ε) στό τέρμα τής όδου Έγνατίας παρά τή Συγγρού.

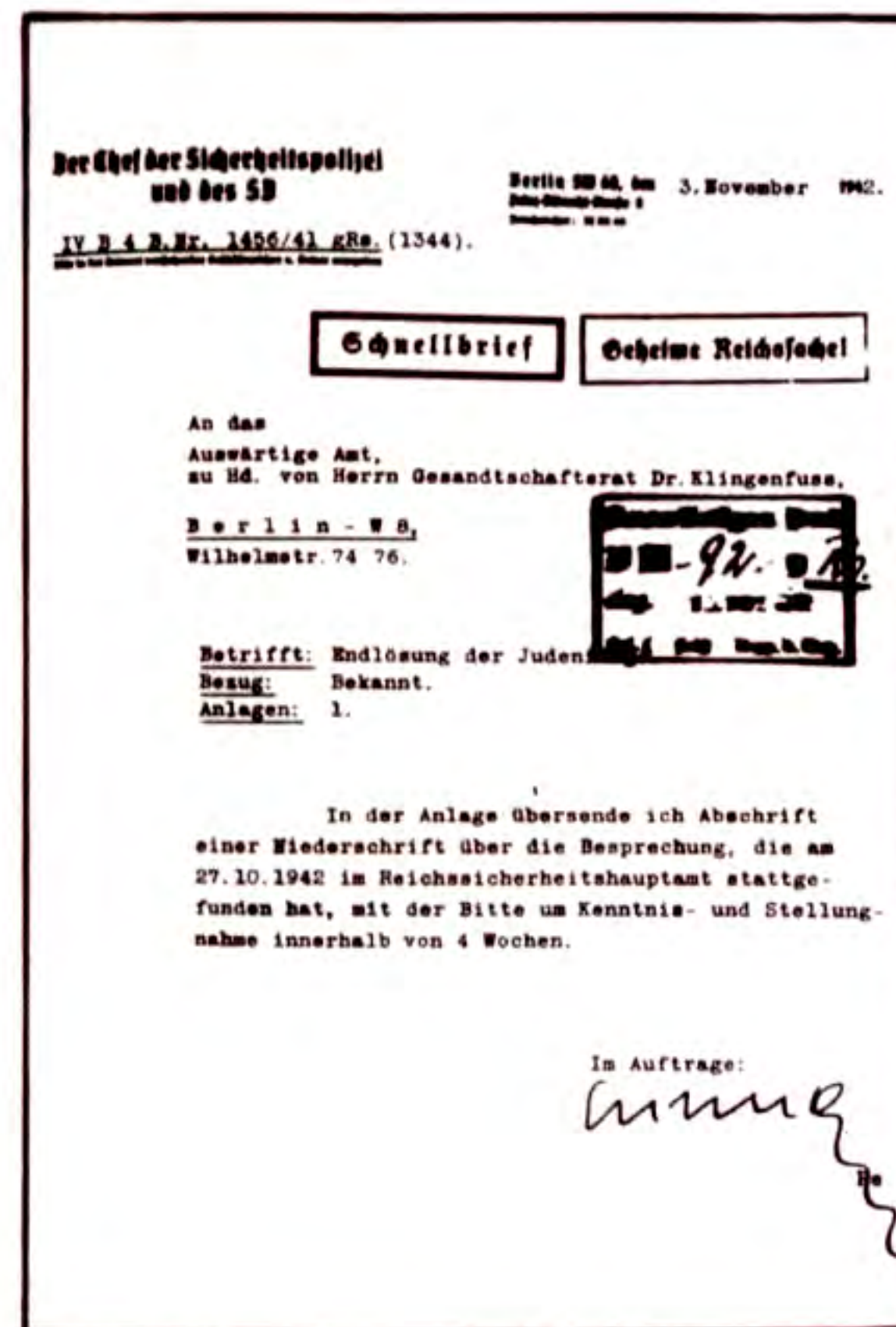
Τώρα όλοι ήσαν σκλάβοι, στην άπόλυτη διάθεση των Ναζί.

Στίς 8 Μαρτίου οι Γερμανοί κατάσχουν έπίσημα τά μαγαζιά των Έβραίων. Τό πλήγμα ήταν φοβερό. Τό φάσμα τής πείνας πλανάται πάνω άπό τά κεφάλια τους. Ή κατάσχεση γίνεται παρουσία των ιδιοκτητών πού παίρνουν στό χέρι ένα χαρτί, μία ύποτιθέμενη άπογραφή των έμπορευμάτων τους. Τό μέτρο αυτό έχει τήν έννοια τής καταληστεύσεως αλλά καί του σαδισμού. Οι ναζί άπολαμβάνουν νά βλέπουν τόν άργό θάνατο των Έβραίων.

Τίς πρώτες ήμέρες του Μαρτίου διαδόθηκε σέ όλη τή Θεσ/νική ότι οι Ναζί έτοιμάζαν κι' όλας τόν όμαδικό έκτοπισμό των Έβραίων. Οι διαδόσεις αυτές έμελλε πολύ σύντομα νά άποδειχθούν άληθινές. Τό γκέττο του συνοικισμού Βαρώνου Χίρς περιφράχθηκε καί σέ όλες τίς γωνίες τοποθετήθηκαν παρατηρητήρια καί φρουρές. Στους Έβραίους άπαγορεύεται ή έξοδος στους δέ μή - Έβραίους ή είσοδος στό γκέττο. Ή διεύθυνση των Έλληνικών Σιδηροδρόμων διετάχθηκε νά έτοιμάσει άμαξοστοιχίες μέ φορτηγά βαγόνια πού θά είχαν προορισμό τήν Πολωνία.

«ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΚΑΙ ΤΟ... ΤΕΛΟΣ»

13 Μαρτίου 1943 — ό συνοικισμός Βαρώνου Χίρς περικυκλώνεται άπό άνδρες τής Γκεστάπο καί οι πολιτοφύλακες συγκεντρώνουν τόν κόσμο στην πλατεία του συνοικισμού. Έκεϊ περνούν μπροστά άπό

Ένα άκρως άπόρρητο έγγραφο τής RSHA, πού άναφέρεται στην «τελική λύση» του Έβραϊκού προβλήματος. Υπογράφει κατ' έντολήν ό διαβόητος Άιχμαν.

μιά παράγκα όπου τούς παίρνουν τά στοιχεία καί σφραγίζουν τίς «κονκάρδες» τους μέ τό σήμα τής έξορίας. Όσα χρήματα τούς έχουν άπομείνει τά καταθέτουν καί σέ άντάλλαγμα παίρνουν άπό ένα τσέκ σέ πολωνικά ζλότι... πληρωτέα στην Κρακοβία! Ήταν καί αυτό μία άπό τίς συνηθισμένες σαδιστικές φάρσες των Ναζί. Τά τραίνα είναι έτοιμα στό μεταξύ γιά νά δεχθούν τά «φορτία» τους.

Τούς σπρώχνουν στα βαγόνια σάν κτήνη. Άρπάζουν τά μωρά καί τά έκσφενδονίζουν σάν τόπια. Μέσα στό ίδιο βαγόνι στοιβάζονται άρρωστοι, τραυματίες του άλβανικού μετώπου, τυφλοί, παράλυτοι, έγκυες γυναίκες, ήλικιωμένοι γέροντες άκόμη καί οι τρόφιμοι των ψυχιατρείων. Κανέναν δέν ξεχασαν. Βάζουν άπό όγδόντα σέ κάθε βαγόνι. Οι πόρτες κλείνουν έρμητικά καί οι φεγγίτες, πού είναι γιά τόν άερισμό σφραγίζονται μέ σανίδες. Εύτυχώς υπάρχουν άκόμη μερικές χαραμάδες γιά νά μή πεθάνουν οι «επιβάτες» άπό άσφυξία καί νά φθάσουν στόν προορισμό τους!!

Ή πρώτη άποστολή άνεχώρησε στίς 15 Μαρτίου 1943. Ή συνοικία Βαρώνου Χίρς όμως γρήγορα θά ξαναγεμίσει μέ άλλους Έβραίους του συνοικισμού Άγίας Παρασκευής. Στίς 17 Μαρτίου έφυγε καί ή δεύτερη άποστολή, ένώ τό γκέττο Χίρς ξαναγέμισε πάλι μέ Έβραίους άπό τόν συνοικισμό Ριζί Βαρδάρ.

Σύμφωνα μέ τίς στατιστικές των έλληνικών σιδηροδρόμων οι Ναζί έξετόπισαν στην Πολωνία 42.830 Έβραίους Θεσ/νικείς. Ή 19η καί τελευταία άποστολή άνεχώρησε στίς 7 Αυγούστου καί περιελάμβανε τά άνθρώπινα άπομεινάρια τής τελευταίας καταναγκαστικής έργασίας, τούς όποιους δέν χρειάζονταν άλλο οι Ναζί. Όλοι φύγανε γιά τό «μακάβριο ταξίδι» πού γιά τούς πολλούς δέν έμελλε νά έχει έπιστροφή.

Ή Θεσ/νική, τό φρούριο, ή μητρόπολη των Έβραίων πού επί τέσσερεις αιώνες είδε μέρες άκμής καί εύημερίας έμεινε πιά χωρίς Έβραίους...

27ον Πληροφοριακόν Δελτίον δημοσιευμάτων του Τύπου

Η ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ

Άπό τήν είδησεογραφία του τελευταίου διαστήματος πάνω στό θέμα τής προσπάθειας γιά τήν αναβίωσι του Ναζισμού μεταφέρουμε τά παρακάτω δημοσιεύματα:

➡ Στή «Βραδυνή», (8/2), μέ τίτλο «Οί νοσταλγοί του Χίτλερ σήκωσαν πάλι κεφάλι»: 'Ο ύπουργός Δικαιοσύνης τής Δ. Γερμανίας κ. Χ. Φώγκελ, άπεδοκίμασε χθές τήν έξαρσι τής νεοναζιστικής προπαγάνδας στήν Γερμανία καί ζήτησε άπό τίς τοπικές άρχές τήν έφαρμογή αυστηρών μέτρων γιά τήν καταπολέμησί τους. 'Ο δρ. Φώγκελ άναφέρθηκε στόν κατακλυσμό τής άγοράς άπό βιβλία, ναζιστικά διακριτικά καί δίσκους γραμμοφώνου μέ λόγους του Χίτλερ καί άλλων Ναζί ήγετων.

Σέ έπιστολή του στούς έπαρχιακούς ύπουργούς Δικαιοσύνης ό δρ. Φώγκελ ζητάει άπό τήν άστυνομία καί τίς δικαστικές άρχές όλων τών περιοχών νά παρακολουθοῦν τήν εξέλιξι τής καταστάσεως αὐτῆς καί νά λαμβάνουν νομικά μέτρα έάν παρίσταται άνάγκη.

➡ Τό «Βήμα» (14/2) καί ή «Μακεδονία» (14/2) άναφέρουν ότι μέ ναζιστικούς χαιρετισμούς καί παρουσία 200 ατόμων έτάφη ό Γερμανός έγκληματίας πολέμου Χ. Κάππλερ, στό Σολτάου.

➡ Τό «Βήμα» (22/2), άναφέρει γιά τά άρχεΐα τών ναζί πού βρίσκονται στίς ΗΠΑ, ότι: «Βαρύ κι έπικίνδυνο εΐναι άκόμα τό χιτλερικό παρελθόν στήν Δ. Γερμανία. Άπό τίς λίγες περιπτώσεις, πού τό «ρετρό» δέν ξυπνά νοσταλγικές μνημες. Καί σάν άναμμένα κάρβουνα πού καΐνε τά χέρια, ή κυβέρνηση άρνεΐται νά πάρει στήν κατοχή της τά άρχεΐα του ναζιστικού κόμματος στό Δ. Βερολίνο γιατί τά ντοκουμέντα πού περιέχουν μποροῦν νά φέρουν σέ πολύ δύσκολη θέση εξέχουσες προσωπικότητες στή Δ. Γερμανία».

➡ Τέλος ή «Καθημερινή» (1/3) γράφει ότι «Υπάρχουν αὐτή τή στιγμή 23 χιλιάδες νεαροί Γερμανοί πού ανήκουν σέ 140 όργανώσεις. Έχουν έντυπα δικά τους, γραφεΐα καί πρῶτο στόχο τούς Έβραίους». Καί προσθέτει:

«'Η δράση τους άρχΐζει καί κλιμακώνεται στίς διάφορες πόλεις τής Δ. Γερμανίας, μέ κύριο στόχο τά σχολεΐα καί τελευταΐα τήν Ιεροσολΐα 200 τάφων Έβραίων στό νεκροταφεΐο του Άννόβερου, γεμίζοντας τίς προσόψεις τών μνημάτων μέ άγκυλωτούς σταυρούς καί συνθήματα άντισιωνιστικά. Άπειλοῦν τηλεφωνικά οΐκογένειες Έβραίων καί συχνά έπιτίθενται, ιδίως σέ μέρη πού συχνάζει νεολαΐα. «Τό πρόβλημά μας δέν εΐναι οί Έβραΐοι, λέει ένας άντιπρόσωπός τους, αλλά ό διεθνής σιωνισμός, πού διοικεί τίς πολυεθνικές εταιρίες. Αὐτοί μᾶς έφεραν τούς Τούρκους, Ίταλούς καί Έλληνες έργάτες, πού κλέβουν τίς δουλειές τών Γερμανών».

★ Μέ τήν εύκαιρία τής προβολῆς καί στήν Άθήνα τής ταινίας «Χίτλερ, μΐα καριέρα» ή «Βραδυνή» γράφει (21/2): «Εΐναι δυνατόν έπειτα άπό τά εκατομμύρια τών άθώων θυμάτων νά υπάρχουν κάποιοι παρανοϊκοί πού νά βρίσκουν έστω καί τήν έλάχιστη δικαΐωσι στόν Χιτλερισμό: Εΐναι δυνατόν;». Τό «Έμπρός» (17/2), άναφερόμενο στό περιεχόμενο τής ταινίας: «Καί φυσικά δέν υπάρχει τίποτα άπό τά φρικτά έγκλήματα, άπό τά κρεματόρια, άπό τά μαρτύρια εκατομμυρίων, άπό τούς μάρτυρες Έβραίους ως τούς πΐό άθώους κάθε θρησκείας καί φυλῆς». Στόν «'Ημερήσιο Κήρυκα» (Πατρών - 17/2), σέ άρθρο του κ. Θ. Σταματοπούλου, άναγράφεται: «Οί νοσταλγοί του Ναζισμού προκαλοῦν τό δημόσιο αΐσθημα στή προσπάθειά τους νά αναβιώσουν τήν Ιδεολογία τους».

➡ Μέ τίτλο «'Ο κατήφορος» ό «Έλεύθερος Κόσμος» (24/2) καταφέρεται κατά τής Κυβερνήσεως ότι «... έν όνόματι δῆθεν τής έλευθερίας τής τέχνης... έπιτρέπεται καί ή άπό όθόνης ήρωποίησης τών έχθρών τής Ελλάδος καί τής έλευθερίας».

➡ 'Η «Έλευθεροτυπία» (25/2) γράφει ότι «Νεαροί πού παρακολουθοῦσαν ναζιστική ταινία ξέσπασαν πολλές φορές σέ χειροκροτήματα καί πολλές φορές ζητωκραύγασαν «Χάϊλ Χίτλερ». Δέν δικαιολογοῦμε τό γεγονός, αλλά τό έρμηνεύουμε: Ποΐός πῆρε αὐτά τά παιδία άπό τό χέρι νά τούς δείξει τούς άνθρωπόλακκους του Μπούγγερβαλντ καί τούς φούρνους του Άουσβιτς; Ποΐός τούς μίλησε ποτέ γιά τή φρίκη του Νταχάου καί τήν κόλαση τών Στάλ-λανγκ; Τό σχολεΐο; Τό ραδιόφωνο; Τό βιβλίο τους; Κανείς!».

➡ Έπίσης τά «Πολιτικά Θέματα» (25/2), μέ άφορμή τίς ίδιες έκδηλώσεις, γράφουν «'Οχι! Δέν έχουμε τό δικαΐωμα νά λησμονοῦμε!».

1. ΠΕΡΙ ΕΒΡΑΙΩΝ

Ἡ Κοινότης Λαρίσης γιά τήν ἐθελοντική αίμοδοσία

Ἡ Ἰσραηλιτική Κοινότης Λαρίσης, ἀνταποκρινόμενη στήν πρωτοβουλία τῆς τοπικῆς ἐφημερίδος «Ἐλευθερία», καθιέρωσε τιμητικό ἔπαθλο ἀπό δρχ. 5.000 γιά τήν ἐνίσχυση τῆς ἐθελοντικῆς αίμοδοσίας.

Σέ σχετικό ἔγγραφο πρὸς τήν διεύθυνσι τῆς ἐφημερίδος πού ὑπογράφουν ὁ πρόεδρος καί γεν. γραμματεὺς τῆς Κοινότητος κ.κ. Ἐ. Μωϋσῆς καί Μ. Λεβῆς ἀναφέρεται:

«Μέ πολλή ἱκανοποίηση καί συγκίνηση παρακο-

λουθοῦμε τήν καινούργια ώραία πρωτοβουλία σας γιά τήν καθιέρωση ἐτησίου χρηματικοῦ ἐπάθλου, πού θά ἀπονέμεται στοὺς ἐθελοντές αίμοδότες μέ βάση τίς προϋποθέσεις πού καθορίσατε.

Ἐπιθυμοῦμε νά σᾶς ἀπευθύνουμε τά θερμά συγχαρητήρια τῆς Κοινότητός μας γιά ἀκόμα μιά φορά.

Ὅπως ἀντιλαμβάνεσθε, ἡ εὐαισθησία τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος Λαρίσης γιά ἔργα κοινωνικῆς εὐποιίας, δέν θά μπορούσε νά μήν ἐκδηλωθῇ καί στήν περίπτωση αὐτή. Ἦδη σᾶς γνωρίζουμε εὐχαρίστως ὅτι γιά τόν ἱερό αὐτό σκοπό ἡ Κοινότης μας καθιερώνει καί αὐτή ἓνα ἐτήσιο ἔπαθλο 5.000 δρχ».

«Ἀπογευματινή»

Σέ ἀνταπόκρισι ἀπό τό Παρίσι - Βρυξέλλες τῆς Μ. Ρεζάν, γιά τόν Μ. Θεοδωράκη, γράφει ὅτι «τό καμαρίνι πῆζει ἀπό σημειώματα καί λουλούδια Ἑβραίων. «Γλυτώσαμε ἀπό τό Ἀουσβιτς σ' εὐχαριστοῦμε γιά τό κορίτσι τοῦ Μπέλσεν» ἢ «Βοηθήστε τόν ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία τῶν Ἑβραίων τῆς Σοβ. Ἐνώσεως», τοῦ γράφουν (21/2).

2. ΠΕΡΙ ΙΣΡΑΗΛ

Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἰσραήλ ἀπ' τήν Ἑλλάδα...

Σέ χρονογράφημά της ἡ κ. Ἑλένη Βλάχου, στήν «Καθημερινή» (16/32), ἀναφέρεται στή δημιουργία, πρὶν ἀπό 30 χρόνια, τοῦ Κράτους τοῦ Ἰσραήλ. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή θίγει τό θέμα ὅτι στήν Ἑλλάδα «ὑστερα ἀπό τριάντα χρόνια, δέν τό ἔχουμε ἀναγνωρίσει ἀκόμη!». Καί συνεχίζει: «Καμμιά φορά, ἔτσι ἀόριστα, καταλογίζουμε στόν ἑαυτό μας, διπλωματική ἀνικανότητα. Ἄν ὅμως θέλουμε νά τό ἀποδείξουμε, ἡ λέξη «Ἰσραήλ» φθάνει. Φοβηθήκαμε, λένε μήπως θίξουμε τά Ἀραβικά κράτη. Τήν Αἴγυπτο. Μήπως θέσουμε σέ κίνδυνο τοὺς Ἕλληνες πού ζοῦνε σ' αὐτά τά μέρη. Σάν νά εἶχε ἡ δική μας ἀναγνώριση μιά σημασία πού δέν εἶχε ὅλων τῶν ἄλλων κρατῶν. Δέν ἀναγνωρίσαμε ἀμέσως, καί ὕστερα δέν βρῖσκαμε καλή εὐκαιρία, λένε ἐπίσης. Στό τέλος - τέλος τί σημασία ἔχει, λέμε ἀκόμη. Οἱ σχέσεις μας εἶναι καλές, τό θέμα εἶναι τελείως τυπικό...»

Ὅλα τά λέμε, ἐκτός τοῦ ὅτι ἦταν καί εἶναι μιά ἀπαράδεκτη, παράλογη διπλωματική γκάφα. Καί ἂν τήν θυμήθηκα τώρα, καί ἂν ξανάφερα στήν ἐπικαιρότητα τόσες παλιές ἀναμνήσεις, εἶναι γιατί τώρα, πλησιάζει μιά μοναδική εὐκαιρία.

Ἐχει ἤδη ὀρισθεῖ ἡ 11η Μαΐου τοῦ 1978 σάν ἡ πρώτη μεγάλη ἡμέρα τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ. Θά γιορτάσει ἡ χώρα ἀκριβῶς τά τριάντα χρόνια ζωῆς καί ἀνεξαρτησίας. Θά συγκεντρώσει τήν προσοχή τοῦ κόσμου, θά εἰσπράξει τά συγχαρητήρια τῶν φίλων κρατῶν.

Δέν εἶναι βέβαια σπουδαῖο δῶρο πού μπορούμε νά προσφέρουμε, μέ τό νά τακτοποιήσουμε τίς διπλωματικές μας σχέσεις. Ἀλλά ἂν τό κάνουμε ἀπλά, εἰλικρινά, χωρίς νά δίνουμε στήν δική μας προσφορά ὑπερβολική σημασία, τότε θά λείψει αὐτή ἡ μακρόχρονη παρεξήγηση.

Καί, ὅσο γιά τά Ἀραβικά κράτη, ἀμφιβάλλω πολύ, ὅτι θά θυμώσουν. Μᾶλλον οὔτε θά τό ἀντιληφθοῦν».

*

Ἀραβες καί Παλαιστίνιοι

Σέ ἐπιστολή του στήν «Ἐστία» (20/1) ὁ κ. Ἰάκ. Μ. Φριζῆς γράφει τά παρακάτω: «Πολλά ἐγράφησαν διά τό θέμα τῶν Παλαιστινίων, διά τά δίκαιά των, διά τοὺς ἀγῶνας των, διά τό ὅτι κρατοῦν τό κλειδί τῆς εἰρήνης εἰς τόν χῶρον τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Πολλοί, οἱ περισσότεροι, κατηγοροῦν τό Ἰσραήλ διότι ἀντιδρᾷ εἰς τήν ἵδρυσιν ἐνός Παλαιστινιακοῦ κράτους εἰς τά ἐδάφη πού κατέχει καί γίνεται, οὕτω, ἀφορμή νά κινδυνεύῃ ἡ εἰρήνη εἰς τήν πολυτάραχον αὐτήν περιοχὴν. Κανείς, ὅμως, δέν «ἔπιασε» ἢ δέν ἠθέλησε νά «πιάσῃ» τό θέμα ἀπό τήν ἀρχήν του, ἀπό τήν ρίζαν του.

Εὐρισκόμεθα εἰς τό 1947. Ὁ Ο.Η.Ε. ἀποφασίζει τήν ἵδρυσιν δύο κρατῶν, ἐνός Ἑβραϊκοῦ καί ἐνός Ἀραβικοῦ, εἰς τά ἐδάφη πού κατεῖχεν ἡ Ἀγγλία εἰς τήν Παλαιστίνη, κατόπιν ἐντολῆς τῆς παλαιᾶς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Οἱ Ἑβραῖοι δέχονται τό μικρόν τεμάχιον γῆς πού τοὺς ἔδωσαν καί πού νομικῶς, ἱστορικῶς καί ἠθικῶς τό ἐδικαιοῦντο καί ἀνακηρύσσουν τήν 14ην Μαΐου 1948, τό κράτος των. Οἱ Ἀραβες ὅμως — ὅλοι οἱ Ἀραβες τότε — δέν ἐδέχθησαν τήν λύσιν αὐτήν: Οὔτε τό Ἀραβικόν κράτος ἠθέλαν, οὔτε τό Ἑβραϊκόν. Ἡ περιοχή τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους ἦτο μέρος ἀπό τήν Αἴγυπτον, τήν Ἰορδανίαν καί τήν Συρίαν τοῦ 1948. Ὅλοι μαζί τότε, ὡς εἷς ἄνθρωπος, πάνοπλοι, ἔπесαν νά κατασπαράξουν τό μικροσκοπικόν Ἰσραήλ. Τά γεγονότα εἶναι γνωστά: Αἱ νῖκαι τοῦ Ἰσραήλ ἐπὶ τῶν Ἀράβων καί ἡ διαιωνίστις μιᾶς καταστάσεως, μεταξύ πολέμου καί εἰρήνης. Ἐνα ὅμως πρᾶγμα δέν ἐδιάβασα πούθενά. Ἄν οἱ Ἀραβες τότε, τῷ 1948, ἐδέχοντο τήν δημιουργίαν δύο κρατῶν, τοῦ Ἑβραϊκοῦ καί τοῦ Ἀραβικοῦ, θά ὑπῆρχαν πόλεμοι; Θά ὑπῆρχε θέμα Παλαιστινίων; Ἀσφαλῶς ὅχι!».

Ἡ υπόθεσις τῶν πορτοκαλιῶν

Τό θέμα τῆς ὑπό τῶν Παλαιστινίων διοχετεύσεως δηλητηρίου ὑδραργύρου στά ἐξαγόμενα ἀπό τό Ἰσραήλ πορτοκάλια προκάλεσε, ἐκτός τῆς εἰδησεογραφικῆς παρουσιάσεώς του, καί μερικά σχόλια στόν ἀθηναϊκό τύπο.

➡ Ἡ «Ἐστία» (3/2), μέ τίτλο «Εἶδεχθές ἐγκλημα», ἔγραψε: «Θά πρέπει ἡ εἶδεχθής αὐτή ἐγκληματική πράξις νά στιγματισθῇ ἀπό τήν διεθνή ἀμφικτυονίαν καί τήν παγκόσμιον συνείδησιν γενικῶς. Διότι ὅταν τό ὀφειλόμενον εἰς τήν θανάσιμον ἀναμέτρῃσιν τῶν Παλαιστινίων πρός τό Ἰσραήλ μῖσος μεταφέρεται εἰς ἐπίπεδον τοιούτων κακουργημάτων, χάνει αὐτομάτως τήν ἱερότητά της κάθε πολιτική διεκδίκησις. Ἀρετήν καί τόλμην χρειάζεται κάθε λαός καί κάθε ἄνθρωπος, διά νά ὑπεραμυνθῇ ἡ κατακτῆσιν τήν ἐλευθερίαν του. Βεβαίως, ὅμως, τό νά διακυβεύεται ἡ ζωή χιλιάδων ἀνθρώπων μέ τοιαῦτα ἀνέντιμα μέσα, ἀποτελεῖ κραυγαλέαν ἀντίθεσιν πρός τά εὐγενῆ ἰδανικά πού κατευθύνουν τήν ὁρμήν πρός τήν ἐλευθερίαν.

Δι' αὐτό καί ὀφείλει ἡ ὑπεύθυνος ἡγεσία τῶν Παλαιστινίων νά ἐκκαθαρίσῃ τήν θέσιν της, ἀποδοκιμάζουσα καί καταδικάζουσα τό ἐγκλημα αὐτό, ὥστε νά μή ἀπολέσῃ τήν θετικήν ἀνταπόκρισιν, τήν ὁποίαν συναντᾷ μεταξύ τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης ὁ ἀγών τῶν προσφύγων αὐτῶν τῆς Παλαιστινιακῆς γῆς πρός ἐθνικήν ἀποκατάστασιν!».

➡ Ἡ «Βραδυνή» (7/2) δημοσίευσε ἐπίκαιρους χιουμοριστικούς στίχους, πού ἀρχίζουν ὡς ἑξῆς:

«Μουρμουρίζει ὁλος ὁ κόσμος γιά τοῦ κόσμου μας τά χάλια.

Μέχρι δηλητήριο βάλαν στοῦ Ἰσραήλ τά πορτοκάλια».

*

Ἱστορία χιλιετιῶν πίσω ἀπό τήν συνάντησι Σαντάτ - Μπεγκίν

Ἡ προσπάθεια ἐξευρέσεως λύσεως στίς σχέσεις Ἰσραήλ καί Ἀράβων ἔχει ἀποτελέσει εὐκαιρία γιά νά δημοσιευθοῦν πολλά κείμενα ὄχι μόνο γιά τίς σύγχρονες ἐπαφές μεταξύ αὐτῶν τῶν λαῶν ἀλλά καί γιά ἐκεῖνες τῆς Ἀρχαιότητος.

➡ Τό περιοδικό «Ἱστορία» σέ ἄρθρο του, μέ τίτλο «Οἱ Ἑβραῖοι καί οἱ Αἰγύπτιοι ὑπῆρξαν ἄλλοτε σύμμαχοι», κάνει μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα ἱστορική ἀνασκόπησι καί καταλήγει: «Σήμερα τό Ἰσραήλ ζῇ μία ἀπό τίς πιδ ἑνδοξες σελίδες τῆς ἱστορίας του. Ἐχει πίσω του ἀπέραντα πλούτη καί μπορεῖ νά ὑπολογίσῃ σέ ἄλλα 20 ἐκ. Ἑβραίων τῆς Διασποράς 20 ἐκ. δυνητικῶν Ἰσραηλινῶν πολιτῶν ὅπως ἀπό τό 1954 ἔχει καθορίσει τό Σύνταγμα. Κάθε Ἑβραῖος ἔχει τό δικαίωμα νά μεταναστεύσῃ στό Ἰσραήλ, νά γίνῃ πολίτης του. Σέ περίπτωσι κινδύνου ἑκατομμύρια Ἑβραίων σκορπισμένων σέ ὅλο τόν κόσμον, δέν θά δίσταζαν νά τρέξουν σέ βοήθεια τῶν ἀδελφῶν τους, πού σήμερα εἶναι περισσότεροι ἀπό δύο ἑκατομμύρια καί στριμώχνονται (δίπλα σέ ἕνα ἑκατομμύριο καί πλέον Ἀράβες καί Χριστιανούς) σέ ἕνα ἔδαφος, ἀποτελούμενο κατά μέγα μέρος ἀπό ἔρημο, μέ ἑκτασὶ μόλις εἴκοσι τετραγωνικῶν χιλιομέτρων». (Φεβρουάριος 1978).

➡ Τό «Ἐμπρός» (10/2), παρουσιάζοντας τό πορτραῖτο τοῦ «ὑπερήφανου Ἑβραίου» Μ. Μπεγκίν, γράφει ὅτι ἡ ἀνοδος - σταδιοδρομία του εἶναι ἕνα «θυελλῶδες χαρακτηριστικό κεφάλαιο τῆς ἱστορίας τοῦ 20οῦ αἰῶνος».

Ἀθηναϊκός Τύπος

Ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ ἐλληνικοῦ ὑπουργείου ἐξωτερικῶν τό πανεπιστήμιο τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν πραγματοποιεῖ στήν Ἀθήνα (2 - 3 Μαρτίου) διεθνές συμβουλευτικό συνέδριο μέ θέματα γύρω ἀπό τά σύγχρονα προβλήματα τῆς Ἀνθρωπότητος. Στό συνέδριο μετέχουν 60 ἐμπειρογνώμονες ἀπό τήν Ἑλλάδα, Ἰσραήλ, Γιουγκοσλαβία Κύπρο καί Μάλτα (3/2).

Ἀθλητικός Τύπος

Λόγω τῆς ἀπεργίας τῶν Ἰσραηλινῶν δαιτητῶν ποδοσφαίρου ἐκλήθησαν στό Τέλ - Ἀβίβ ἑξὶ Ἑλληνες δαιτητές πού διηύθυναν ἀγῶνες τοῦ Ἰσραηλινοῦ πρωταθλήματος (4/2).

Ἀθηναϊκός Τύπος

Ὁ παγκόσμιος ἑβραϊκός πληθυσμός αὐξήθηκε κατά 115.000 τό 1977 γιά νά φθάσῃ τά 14.259.525 ἄτομα, ἀνακοίνωσε ἡ ἀμερικανοεβραϊκή ἐπιτροπή.

Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες μέ 5.775.935 Ἑβραίους ἐξακολουθοῦν νά εἶναι ἡ χώρα μέ τόν μεγαλύτερο ἑβραϊκό πληθυσμό. Τό Ἰσραήλ ἔχει ἑβραϊκό πληθυσμό 3.059.000 κατοίκων. Στίς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ἡ περιοχή τῆς μεΐζονος Νέας Ὑόρκης συγκεντρώνει τόν μέγιστον ἀριθμό Ἑβραίων 1.998.000. Ἐκτός τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν καί τοῦ Ἰσραήλ, στίς χώρες μέ τοὺς μεγαλύτερους ἑβραϊκοὺς πληθυσμούς περιλαμβάνονται ἡ Σοβιετική Ἑνωση, μέ 2.678.000, ἡ Γαλλία, μέ 650.000, ἡ Βρεταννία, μέ 410.000, ὁ Καναδάς μέ 305.000 καί ἡ Ἀργεντινὴ, μέ 300.000.

Π. Κ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ:

Οι διωγμοί τῶν Ἑβραίων ἐν Ἑλλάδι 1941 – 1944

Ὁ διεθνoὺς κύρους Ιστοριοδίδης Καθηγητῆς κ. Π. Κ. Ἐνεπεκίδης, στό βιβλίο του μέ τόν παραπάνω τίτλο (Ἀθῆναι Παπαζήσης, 1969), ἐξετάζει τοὺς διωγμούς τῶν Ἑβραίων στήν Ἑλλάδα, μέ βάση τά μυστικά ἀρχεῖα τῶν Ἑς-Ἑς, πού δέν ἦταν δυστυχῶς γνωστά οὔτε στή δίκη τῆς Νυρεμβέργης, οὔτε στή δίκη τοῦ δημίου τῆς Θεσσαλονίκης Μέρτεν στήν Ἀθήνα.

Δέν ἀναδημοσιεύουμε τά πολλαπλά-φρικώδη στό περιεχόμενο στοιχεῖα πού ἀναφέρει ὁ κ. Ἐνεπεκίδης. Περιοριζόμαστε μόνο νά μεταφέρουμε μερικές σαφεῖς καί πολύτιμες ἀπόψεις του:

«Τί συνέβη λοιπόν μέ τοὺς Ἑβραίους συμπολίτας μας κατά τήν Κατοχήν; Αὐτό τό πένθιμον χρονικόν εἶναι τό θέμα μας. Τά γενικά τά γνωρίζομεν, αἱ λεπτομέρειαι περιμένουν μερικάς διευκρινίσεις. Θά μᾶς τās παράσχουν τά νέα ἐγγραφα. Δέν εἶναι καί αὐτά πλήρη, διότι δέν ἦτο δυνατόν νά ἐπιζήσουν ὅλα τά τεκμήρια μιᾶς τόσο ἐσκεμμένης ἐξοντώσεως. Οἱ ἐντολοδόχοι τοῦ θανάτου κατέστρεψαν ἐγκαίρως τά περισσότερα ἐγγραφα. Ἀλλά ἡ γραφειοκρατία ἐπιζῇ, ὡς γνωστόν, ἀκόμη καί τῶν ἐντολοδόχων τοῦ θανάτου. Χάρις εἰς αὐτήν καί τās ἀπιθάνους διακλαδώσεις τῆς ἐσώθησαν ὠρισμένοι φάκελλοι πού ἀφοροῦν τήν ἐξόντωση τῶν Ἑβραίων τῆς Ἑλλάδος. Οἱ φάκελλοι αὐτοί μέ τά πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων μετεφέρθησαν, ὅπως ὅλα τά ἀποθέματα τῶν γερμανικῶν Ἀρχείων, εἰς τήν Ἀμερικήν, τήν Ἀγγλίαν καί τήν Ρωσσίαν. Ὅταν ἐγινεν ἡ δίκη τῆς Νυρεμβέργης δέν φαίνεται οἱ φάκελλοι πού ἔχω ἐμπρός μου νά ἐχρησιμοποιήθησαν. Διότι εἰς πολλές περιπτώσεις ἡ κατάθεσις τοῦ διαβοήτου Βισλιτσένου θά ἀπεδεικνύετο ὡς μία πολύ ἐπιτηδεῖα ψευδολογία. Δέν ἐχρησιμοποιήθησαν οἱ φάκελλοι πού ἔχω ἐμπρός μου καί εἰς τήν δίκην τῶν Ἀθηνῶν. Διότι καί ὁ δόκτωρ Μέρτεν θά ἦτο προσεκτικώτερος εἰς τās διατυπώσεις του, ἐάν τά σχετικά ἐγγράφα θά εἶχαν γίνει γνωστά. Ὁ σκοπός μας δέν εἶναι νά ἀναθεωρήσωμεν οὔτε τήν πρώτην δίκην οὔτε τήν ἄλλην. Ὁ σκοπός μας εἶναι νά διευκρινίσωμεν τά σκοτεινά σημεῖα καί νά συμπληρώσωμεν τά κενά τῆς Ιστορικῆς τοιχογραφίας μέ τό τραγικόν θέμα. Οἱ τότε ἀγνωστοὶ φάκελλοι ἐπεστράφησαν ἐσχάτως εἰς τήν Γερμανίαν ἀπό τās Ἡνωμένας Πολιτείας. Ἀφοροῦν καί αὐτοί μίαν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ιστορίας. Ἑλληνες πολῖται, ἑλληνικά ὀνόματα, ἑλληνικά ὀνόματα καί χωρία συνδέονται εἰς τά ξένα αὐτά ἐγγραφα μέ μίαν ἀληθινὴν τραγωδίαν, πού εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀπόσπασμα τῆς γενικωτέρας τραγωδίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ κατά τήν Κατοχήν. Ἀνοίγομεν καί πάλιν μίαν αὐλαίαν ἐνός Ιστορικοῦ δράματος. Τό κείμενον τῆς τραγωδίας ἔχει γραφῇ εἰς ξένην γλῶσσαν, ἀλλά τό δράμα εἶναι ἑλληνικόν. Θά προσπαθήσωμεν νά γίνωμεν διερμηνεῖς του, χωρὶς μνησικακίαν διά τοὺς ξένους καί χωρὶς φόβον ἢ πάθος πρὸς τοὺς ἐντοπίους πρωταγωνιστάς του. Τελικῶς τό ὑγιές αἰσθητήριον τοῦ λαοῦ θά κρίνῃ τί δέν πρέπει νά λησμονήσωμεν. Διότι ὑπάρχουν καί ἀρκετά τά ὅποια δέν πρέπει νά λησμονηθοῦν».

* * *

Ὁ Λευκός Πύργος (1798).

ΤΙΜΩΡΙΑ, ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΜΝΗΜΗ

Τό βιβλίο τοῦ Μισέλ Μπόρβιτς, «Γραφτά τῶν μελλοθανάτων ἀπό τή Ναζιστική Κατοχή» (Ἀθῆνα: Μπουκουμάνης, 1977) περιέχει, ὅπως φαίνεται κι' ἀπό τόν τίτλο του, γραφτά ἐκείνων πού ἀντιστάθηκαν καί ἐκείνων πού μαρτύρησαν, καταδικασμένοι σέ θάνατο ἀπό τό Γερμανό κατακτητή, ἀνάμεσα στά 1939 – 1945.

Τά γραφτά αὐτά μηνύματα προορίζονται, ὅπως λέει ὁ ποιητής, «γιά τοὺς Ἀνθρώπους, ἀδέλφια, πού θά ῥθετε μετά ἀπό μᾶς...». Στόν ἐπίλογο τῆς παρουσιάσεως αὐτῶν τῶν μηνυμάτων ὁ Μπόρβιτς σημειώνει:

«Στή βάση τῶν μηνυμάτων πού προορίζονται γιά ὅσους θά ἐπιζήσουν, βρίσκεται ἡ ἐπιθυμία νά τοὺς μεταδώσουν ὅλη τήν ἀλήθεια. Τά γεγονότα καταγράφονται γιά νά μήν ξεχαστοῦν καί νά μήν πᾶνε χαμένες οἱ ἐμπειρίες τῶν θυμάτων τῆς ναζιστικῆς κατοχῆς.

Σκοπός τους δέν εἶναι νά συμβάλουν σέ μιά θεωρητική μόνο γνώση τῶν ὧσων συμβαίνουν. Ἰσα ἴσα, μέσα ἀπό τά γραφτά τους ἀντηχεῖ ἡ κραυγή πού καλεῖ στή δράση: νά τιμωρηθοῦν οἱ ἔνοχοι καί νά κλείσει ὁ δρόμος γιά τήν ἐπανάληψη παρόμοιων ἐγκλημάτων. Ἡ ἀποκάλυψη τῶν ἀμεσων ἐγκληματιῶν καί τῶν συνεργατῶν τους ἐξυπηρετοῦσε τόν πρῶτο στόχο. Ἡ ἐκθεση τῶν ἰδίων τῶν ἐγκλημάτων, τῆς ἐκτασης, τῆς ἀνάπτυξης, τῆς τεχνικῆς τους κλπ., διευκόλυνε τήν ἐπίτευξη τοῦ δεύτερου στόχου.

Παρόλο πού ἡ λέξη ἐκδίκηση ἐμφανίζεται πολύ συχνά, δέν πρόκειται καθόλου γιά μιά ἀπλή ἐκδίκηση. Στή βάση τοῦ αἰτήματος αὐτοῦ, πού ἐπαναλαμβάνεται χίλιες φορές, βρίσκεται ἡ ἐμπιστοσύνη στή δικαιοσύνη τῆς Ιστορίας. Ἡ ἡ φλογερή ἐπιθυμία ν' ἀποδοθεῖ ἡ δικαιοσύνη αὐτή ὅ,τι κι ἂν γίνει. Εἶναι τό τελευταῖο ὀχυρό πού ὑψώνουν ἐνάντια στόν παραλογισμό τῆς ὑπαρξης. Παράλληλα, ἡ ἀπαίτηση αὐτή εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπό τή σκέψη πού ζητοῦσε ἓνα καλύτερο μέλλον γιά τόν κόσμο. Οἱ κατάδικοι δέ μποροῦσαν νά διανοηθοῦν πῶς ἦταν δυνατή μιά ἠθική ἀλλαγή, χωρὶς οἱ ἔνοχοι τῶν ἐγκλημάτων νά ἔχουν στιγματιστεῖ καί τιμωρηθεῖ.

* * *

«ΑΡΕΤΗΝ ΚΑΙ ΤΟΛΜΗΝ»

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Η ΗΓΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΙΩΓΜΟΥΣ

Μνημείον θάρρους, ἐθνικῆς ὑπερηφανείας, σεβασμοῦ στά ἀνθρώπινα ἰδεώδη, ἐλληνικῆς ψυχῆς εἶναι τό ἔγγραφο πού ἀπηύθυνε ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός στόν τότε Πρωθυπουργό τῆς χώρας Κ. Λογοθετόπουλο.

Τό μνημειῶδες αὐτό κείμενο, μοναδικό στά χρονικά ὁλοκλήρου τῆς κατεχομένης Εὐρώπης, ὑπέγραψαν σάν ἐκπρόσωποι, τοῦ φιμωμένου Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν κυριωτέρων πνευματικῶν ἰδρυμάτων, σωματείων καί ὀργανισμῶν τῆς χώρας. Χρειαζόταν «ἀρετήν καί τόλμην» γιά νά ὑπογράψῃ κανεῖς ἐκείνη τή σκοτεινή ἐποχή ἕνα τέτοιο θαρραλέο κείμενο:

«Ἐν Ἀθήναις τῇ 23ῃ Μαρτίου 1943

Πρός τόν Κύριον

ΚΩΝ. ΛΟΓΟΘΕΤΟΠΟΥΛΟΝ

Πρόεδρον Κυβερνήσεως

ΕΝΤΑΥΘΑ

Κύριε Πρόεδρε,

Ὁ Ἑλληνικός λαός ἐπληροφορεῖτο κατ' αὐτάς μετ' εὐλόγου ἐκπλήξεως καί ὁδύνης ὅτι αἱ Γερμανικαί Ἀρχαί κατοχῆς ἤρξαντο ἐφαρμόζουσαι ἐν Θεσσαλονίκῃ τό μέτρον τῆς βαθμιαίας ἐκτοπίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου ἔξω τῶν ὁρίων τῆς χώρας καί ὅτι αἱ πρῶται ὁμάδες τῶν ἐκτοπιζομένων εὐρίσκονται ἤδη καθ' ὁδόν πρός τήν Πολωνίαν. Ἡ δέ ὁδύνη αὕτη τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπῆρξε κατὰ τοσοῦτον μάλλον βαθυτέρα καθ' ὅσον:

[1] Κατά τό πνεῦμα τῶν ὅρων τῆς ἀνακωχῆς πάντες οἱ Ἕλληνες πολῖται ἐμελλον νά τύχουν τῆς αὐτῆς μεταχειρίσεως ὑπό τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς, ἀδιακρίτως φυλῆς καί θρησκευματος.

[2] Οἱ Ἕλληνες Ἰσραηλῖται οὐ μόνον ἀνεδείχθησαν πολύτιμοι συντελεσταί τῆς οἰκονομικῆς ἐπιδόσεως τῆς χώρας, ἀλλά καί γενικῶς ἐπέδειξαν νομιμοφροσύνην καί πλήρη κατανόησιν τῶν καθηκόντων των ὡς Ἑλλήνων. Οὕτω μέτεσχον τῶν κοινῶν θυσιῶν ὑπέρ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος καί εὐρέθησαν εἰς πρώτην γραμμήν τῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγε τό Ἑλληνικόν Ἔθνος ἀμυνόμενον τῶν ἀπαραγράπτων ἱστορικῶν δικαίων του.

[3] Ἡ νομοταγία τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου ἀποκλείει προκαταβολικῶς πᾶσαν αἰτίασιν περί ἀναμίξεώς του εἰς ἐνεργείας καί πράξεις δυναμένας νά ἀπειλήσουν ἔστω πόρρωθεν, τήν ἀσφάλειαν τῶν Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς.

[4] Ἐνώπιον τῆς Ἑθνικῆς συνειδήσεως τά τέκνα τῆς κοινῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐμφανίζονται ἀδιαρρήκτως ἠνωμένα καί μέλη ἰσότιμα τοῦ Ἑθνικοῦ Ὄργανισμοῦ ἀσχέτως πάσης διαφορᾶς θρησκευτικῆς ἢ δογματικῆς.

[5] Ἡ Ἁγία ἡμῶν Θρησκεία οὐδεμίαν ἀναγνωρίζει διάκρισιν, ὑπεροχήν ἢ μείωσιν ἐρειδωμένην ἐπὶ τῆς φυλῆς ἢ τῆς θρησκείας, δογματίζουσα ὅτι οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδέ Ἕλληνι (Γαλ. Γ 28), καταδικαζομένης οὕτω πάσης τάσεως πρός δημιουργίαν οἰασδήποτε διακρίσεως ἢ φυλετικῆς ἢ θρησκευτικῆς διαφορᾶς.

[6] Ἡ κοινότης τῶν τυχῶν ἐν ἡμέραις δόξης καί εἰς περιόδους ἐθνικῶν ἀτυχημάτων ἐσφυρηλάτησεν ἐπὶ τοῦ ἄκμονος τῆς Ἑλληνικῆς εὐψυχίας ἀκαταλύτους δεσμούς μεταξύ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, εἰς οἵανδήποτε καί ἂν ἀνήκουν φυλήν.

Δέν ἀγνοοῦμεν βεβαίως βαθεῖαν ἀντίθεσιν μεταξύ τῆς νέας Γερμανίας καί Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου οὐδέ καί προτιθέμεθα νά γίνωμεν ὑπερασπισταί ἢ ἀπλῶς κριταί τοῦ διεθνοῦς Ἰσραηλιτισμοῦ καί τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης δράσεώς του εἰς τήν σφαῖραν τῶν μεγάλων πολιτικῶν καί οἰκονομικῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου. Ἡμᾶς ἐνδιαφέρει σήμερον ἀποκλειστικῶς καί ἀνησυχεῖ ζωηρῶς ἡ τύχη τῶν 60.000 συμπολιτῶν Ἰσραηλιτῶν, τῶν ὁποίων ἐγνωρίσαμεν κατὰ τήν μακράν ἐν δουλείᾳ καί ἐλευθερίᾳ συνδιαβίωσιν καί τῶν αἰσθημάτων τήν εὐγένειαν καί τήν φιλάδελφον διάθεσιν καί τῶν ἰδεῶν, τήν προοδευτικότητα καί τήν οἰκονομικήν δραστηριότητα, καί ὅπερ σπουδαιότερον τήν ἀδιάβλητον φιλοπατρίαν. Τοῦ τελευταίου τούτου μάλιστα μάρτυς ἀψευδῆς πρόκειται ὁ μέγας ἀριθμός τῶν θυμάτων, τά ὁποῖα οἱ Ἕλληνες Ἰσραηλῖται προσήνεγκαν ἀγογγύστως καί ἄνευ δισταγμῶν εἰς τόν βωμόν τοῦ πρός τήν κινδυνεύουσαν κοινήν πατρίδα καθήκοντος.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐχομεν τήν βεβαιότητα ὅτι καί ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται καί αἰσθάνεται καθ' ὃν τρόπον καί πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Πιστεύομεν ἐπὶ πλέον ὅτι θά ἔχετε ἤδη προβῇ εἰς τά ἀναγκαῖα διαβήματα πρός τας Ἀρχάς Κατοχῆς διὰ τήν ἀναστολήν τοῦ ὁδυνηροῦ καί ἀσκόπου μέτρου τῆς ἐκτοπίσεως τοῦ ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου.

Ἐλπίζομεν μάλιστα, ὅτι θά ὑπεδείξατε πρός

Τό μνημειῶδες κείμενον τῆς
ἐκκλήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου
Δαμασκηνοῦ

ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

τούς ἰσχυροὺς ὅτι ἡ τοιαύτη σκληρὰ μεταχείρι-
σις τῶν Ἰσραηλιτῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων κατ'
ἀντιαδιαστολήν πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλί-
τας ἄλλων ὑπηκοοτήτων, καθιστᾷ μᾶλλον ἔτι ἀ-
δικαιολόγητον καί κατ' ἀκολουθίαν ἠθικῶς ἀ-
παράδεκτον τό τεθέν εἰς ἐφαρμογήν μέτρον.
Ἐάν δέ τυχόν προβάλλωνται λόγοι ἀσφαλείας
πρὸς δικαιολόγησιν αὐτοῦ, φρονοῦμεν ὅτι θά
ἦτο δυνατόν νά προταθοῦν λύσεις καί νά λη-
φθοῦν προληπτικά μέτρα, οἷον ὁ περιορισμός
μόνον τοῦ ἐν δράσει ἄρρενος πληθυσμοῦ (πα-
ρεκτός γερόντων καί παιδίων) εἰς ὠρισμένον
μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας ὑπὸ τὴν ἐπι-
τήρησιν τῶν Ἀρχῶν Κατοχῆς εἰς τρόπον, ὥστε
καί ἡ ἀσφάλεια τούτων νά κατοχυρωθῇ ἔστω
καί κατὰ κινδύνου ὑποθετικοῦ καί ἡ τάξις τῶν
Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν νά ἀποφύγῃ τὰ δεινὰ ἐ-
πακόλουθα τῆς δι' ἧς ἀπειλεῖται ἐκτοπίσεως.
Ὡς ἐκ περισσοῦ σημειοῦμεν ὅτι εἰς τό ἀνωτέ-
ρω μέτρον ὁ ὑπόλοιπος Ἑλληνικὸς λαὸς θά ἦτο
διατεθειμένος ἐάν ἤθελε ζητηθῇ νά προσθέσῃ
ἀνενδοιάστως ὁλόκληρον τὴν ἐγγύησιν αὐτοῦ
ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ἀδελφῶν αὐτοῦ.

Εὐχόμεθα ὅπως αἱ Ἀρχαί Κατοχῆς ἀντιλη-
φθοῦν ἐγκαίρως τό ἄσκοπον τῆς διώξεως εἰδι-
κῶς τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες καταλέ-
γονται μεταξύ τῶν εἰρηνικωτέρων καί παραγω-
γικωτέρων στελεχῶν τοῦ τόπου.

Ἐάν ὅμως παρ' ἐλπίδα ἤθελον ἐμμένει ἀμε-
ταπίστως εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκτοπίσεως αὐ-
τῶν, φρονοῦμεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ὡς φορεὺς
τῆς ἀπομενούσης πολιτικῆς ἐξουσίας ἐν τῷ τό-
πῳ θά ἔδει νά λάβῃ θέσιν σαφῇ ἔναντι τῶν
συντελουμένων, ἀφίνουσα εἰς τοὺς ξένους ὁ-
λόκληρον τὴν εὐθύνην τῆς διαπραττομένης
προδῆλου ἀδικίας. Διότι νομίζομεν ὅτι οὐδεὶς
δικαιοῦται νά λησμονῇ ὅτι πᾶσαι αἱ πράξεις τῆς
δυσχεροῦς ταύτης περιόδου ἀκόμη καί ὅσαι
κεῖνται ἔξω τῆς θελήσεως καί τῆς δυνάμεως ἡ-
μῶν θά ἐρευνηθοῦν μίαν ἡμέραν ἀπὸ τό
ἔθνος, διὰ τὸν προσήκοντα ἱστορικὸν καταλο-
γισμόν. Κατὰ δέ τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως θά
βαρύνῃ μεγάλως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ
ἔθνους ἡ πλευρά τῶν ἠθικῶν εὐθυνῶν, τὰς ὁ-
ποίας οἱ ἄρχοντες ἐπωμίζονται καί δι' αὐτάς ἔτι
τὰς πράξεις τῶν ἰσχυρῶν ἐφ' ὅσον παρέλειψαν
νά ἐκδηλώσουν διὰ χειρονομίας ὑψηλόφρονος
καί γενναίας τὴν κατὰ πάντα εὐλογον δυσφο-
ρίαν καί τὴν ὁμόθυμον διαμαρτυρίαν τοῦ
ἔθνους δι' ἐνεργείας θιγούσας καιρίως τὴν ἐ-
θνικὴν ἐνότητα καί φιλοτιμίαν ὡς ἡ ἀρξαμένη

ἐκτόπισις τῶν Ἑλλήνων Ἰσραηλιτῶν.

Μετά τιμῆς
Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος
Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Σ. Δοντᾶς
Ὁ Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἑρ. Σκάσσης
Ὁ Πρύτανης τοῦ Πολυτεχνείου . Ἱ. Θεοφιλόπουλος
Ὁ Πρύτανης τῆς Α.Σ.Ο.Ε.Ε. Α. Νέζος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου Ἀττικῆς Μ. Καρζῆς
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου Ἀττικῆς Π. Ἀνα-
στασόπουλος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβ/κοῦ Συλ. Ἑφετ. Ἀθηνῶν
καί Αἰγαίου Κ. Ἀντωνόπουλος
Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Συντακτῶν Η.Ε.Α. Γ. Καρα-
τζᾶς
Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήν. Συγγραφ. Θ. Συνοδι-
νός
Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Μ.
Ἀργυρόπουλος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑμπορ. Ἐπιμελητηρίου Πειραιῶς Δ. Πε-
τρουλάκος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος Α.
Καρράς
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑπαγγελματικοῦ Ἐπιμελητηρίου
Ἀθηνῶν Σ. Χαλκιαδάκης
Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν Κ. Νεῦρος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Α.
Τσιτσώνης
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὀδοντιατρικοῦ Συλλόγου Ἱ. Καρεκλῆς
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἀθην.
Κ. Παπαδογιάννης
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Φαρμακευτικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς Μ.
Καλατζάκος
Ὁ Πρόεδρος τῶν Ἑλλήνων Ἡθοποιῶν Θ. Μορίδης
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Πανελληνίου Φαρμακευτικοῦ Συλλ. Α.
Ραραμερτζάνης
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου Πειραιῶς Δ. Μαν-
τούβαλος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑμπορικοῦ Συλλόγου Ἀθηνῶν Δ. Βασι-
λόπουλος
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑμπορ. Βιομ. Ἐπιμελητηρίου Ἀθηνῶν
Α. Πουλόπουλος
Ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑνώσεως Ἑλλήν. Θεατρ. καί
Μουσ.- Κριτικῶν Ν. Ροδᾶς
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου Καλλιθέας Μ. Ρη-
μαντώνης
Ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Πανελ. Ὀδοντιατρικοῦ Συλλ. Κ.
Ἀποστόλου
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Βιομηχάνων Ι.
Τερζάκης
Ὁ Γεν. Διευθυντὴς τῶν Καταφυγίων Ἐπειγούσης Περι-
θάψεως Θ. Σπεράντζας
Ὁ Γεν. Διευθυντὴς τοῦ Ἰδρύματος Κοινων. Ἀσφαλ. Χ.
Ἀγαλλόπουλος

Υ.Γ. Παρεμφερὴς ἐπιστολὴ ἐστάλη καί εἰς τὸν τότε πλη-
ρεξούσιον τοῦ Ράιχ διὰ τὴν Ἑλλάδα κ. Ἄλτεμ-
πουργκ.

ΠΛΑΪ ΣΤΟΝ ΠΟΝΟ Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Μέ τόν παραπάνω τίτλο ή έφημερίδα «Ίσραηλιτíκόν Βήμα» (Θ/νίκη, 29 Μαρτίου 1946) έγραψε τό παρακάτω κύριο άρθρο. Τό άρθρο αυτό, πού ήταν χαρακτηριστικό κι' έπιγραμματικό γιά τήν έποχή του, άναδημοσιεύεται γιατί δέν έχει χάσει σήμερα τίποτα άπό τή βαρύτητα καί τήν άξία του!

Ή πόνος σφίγγει τίς καρδιές μας αυτές τίς μέρες. Είναί άκόμη τόσο πρόσφατες οί πληγές μας! Νοιώθουμε τό πνεύμα τών άδικοχαμένων άδερφών μας νά πλανιέται γύρω μας. Τή μορφή τής γλυκειάς μάνας μέ τό παράπονο στά μάτια πού δέν άξιώθηκε νά νοιώσει στό νεκροκρέββατό της τό άποχαιρετιστήριο φίλημα τών παιδιών της. Τό άθώο κι' άδωλο προσωπάκι του μικρού μας άδελφού πού είναι άνήμπορο νά καταλάβει γιά πió λόγο τό χώρισαν ξαφνικά άπ' τά παιχνίδια του, τ' άρπαξαν άπ' τή ζεστή άγκαλιά τής μητέρας του γιά νά τό στείλουν μίλια μακριά σ' ένα τόπο άγριο καί άγνωστο κι άπό κεί στό πió άπάνθρωπο χαμό.

Ένας όλόκληρος κόσμος περνάει μπροστά στά μάτια μας. Ένας κόσμος χαρούμενος, ένας κόσμος εργατικός καί φιλοπρόοδος, ένας λαός πού ανάμεσα στίς χίλιες δοκιμασίες τών αιώνων κατώρθωσε νά διατηρήσει τήν όντότητά του, τή νειότη του, τήν ζωντάνια του. Έτσι τόν είδαμε άκόμη τίς τελευταίες μέρες πού έμεινε στή πόλη μας, όταν οί προαισθήσεις γιά τό κακό πού τόν περίμενε έριχναν τή πρώτη σκιά στό μέτωπο του. Οί δολοφόνοι παρεσκεύαζαν έπιστημονικά τήν έξόντωσή του. Καί οί ήγέτες του, αυτοί πού ήξεραν τί τόν περίμενε, αντί γιά λόγια έπαναστατικά, αντί νά τόν προτρέπουν στήν αντίσταση έσταζαν στήν ψυχή του τό ναρκωτικό τής μοιρολατρίας, τόν ξεγελοῦσαν μέ τά μελετημένα καί ύπουλα συνθήματά τους.

Καλόπιστος λαός, ρούφαγε μέ λαχτάρα τίς ψευτιές τής πέμπτης φάλαγγας, γιατί ποτέ ό νοῦς του δέν μπορούσε νά χωρέσει τό μέγεθος τής καταστροφής πού τόν περίμενε. Δέν τό χωράει καί σήμερα ό νοῦς μας, πώς ήταν δυνατό τόσες χιλιάδες κόσμος, τόσα εκατομμύρια ψυχές, νά μετατραποῦν μέσα σέ λίγες μέρες σέ κάρβουνο καί φλόγες.

Πονάμε γιατί ό καθένας άπό μās έχασε κάποιο δικό του. Οί πió πολλοί χάσαμε όλους τούς άγαπημένους μας. Μά δίπλα στή θλίψη άντρεψε πιά ή άπόφαση. Οί λίγοι πού άπομείναμε έχουμε χρέος νά νοιώσουμε τή ρίζα του κακού, νά τή βρούμε καί νά τή συνθλίψουμε.

Ένα στιγμιότυπο άπό τή συγκέντρωση τής Πλατείας Έλευθερίας Θεσ/νίκης.

Ή φασισμός μέ τίς φυλετικές του θεωρίες μās ώδήγησε στό κρεματόριο. Ή μοιρολατρεία καί τό παθητικό πνεύμα, πού χρόνια καλλιεργοῦσαν ανάμεσά μας άνάξιοι ήγέτες, βοήθησαν στή πió γρήγορη καταστροφή. Ή προδοσία τους στό τέλος όλοκλήρωσε τά σχέδια του έγκληματία ναζί. Νά πού βρίσκεται ή ρίζα του κακού! Κι' αυτή ή ρίζα, όσο κι αν τά βλαστάρια πού συντηροῦσε μαράθηκαν εξακολουθεί άκόμη νά ύπάρχει. Έναντίά της άγωνίζεται προοδευτικά ή άνθρωπότητα. Μαζί της έχουμε ύψιστο χρέος ν' άγωνιστοῦμε κι' έμείς. Νά άγνοήσουμε αυτό τό χρέος σημαίνει πώς προδίνουμε τή μνήμη τών άδικοχαμένων άδελφών μας. Τό νά ζητήσουμε τή σωτηρία σέ λύσεις πού βρίσκονται μακριά άπ' αυτή τήν άρχή είναι σάν ν' άρνιόμαστε τήν πραγματικότητα. Γιατί όπου-δήποτε κι αν βρεθοῦμε αν άφίσουμε τή ρίζα αυτή του κακού νά ξαναβλαστήσει, γρήγορα θ' απλώσει καί πάλι τά κλωνιά της άπάνω μας, γιά νά όλοκληρώσει τό κακό πού μās έκανε.

Στρέφουμε εύλαβικά τή μνήμη μας στίς χιλιάδες τών άδελφών μας πού ρίχτηκαν βορά στά Γερμανικά κρεματόρια.

Μέ τήν ίδια εύλάβεια άτενίζουμε τά εκατομμύρια τών έλευθέρων ανθρώπων, τών τίμιων άγωνιστών πού θυσιάστηκαν στον άντιφασιστικό άγώνα. Καί δί-νουμε όρκο στήν Ιερή μνήμη τους πώς θά χύσουμε στήν άνάγκη καί τήν τελευταία σταγόνα του αίματός μας γιά νά φτιάξουμε μαζί μέ όλους τούς έλεύθερους λαούς μιά καινούργια ζωή, μακριά άπό πολέμους καί δάκρυα, μακριά άπό φυλετικές θεωρίες καί διακρίσεις, ένα κόσμο όπου ό σεβασμός τών δικαιωμάτων του ανθρώπου, θά ναι ό γνώμονας πού θά ρυθμίζει όλες του τίς έκδηλώσεις.

Η ΠΑΙΔΙΚΗ ΜΟΥΣΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΩΓΜΟ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Οι μαθητές και οι μαθήτριες του 16ου Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης, όλοι χριστιανόπουλα, στο φετεινό έορτασμό της «Ήμέρας Μνήμης», πού έγινε στο σχολείο τους στις 12 Φεβρουαρίου, έγραψαν και απήγγειλαν ποιήματα για τα 12.000 εβραιόπουλα αδέρφια τους πού χάθηκαν στο Διωγμό. Οι στίχοι της παιδικής μούσας είναι τόσο συγκινητικοί, όσο είναι και αληθινοί.

♦ Στόν έορτασμό μίλησε ο Διευθυντής του Σχολείου κ. Π. Ίερωνυμάκης και έκ μέρους των γονέων και κηδεμόνων ο κ. Κ. Μαυρίκης, πού έκλεισε την όμιλία του, λέγοντας:

«Είναι κάποιες στιγμές σπάνιες στή ζωή

Ή σφαγή των Έβραίων

Μέσα στόν μαύρο ούρανό, μέσ' την ανατριχίλα
μέσα στό αίμα πού πηχτό, έλέκιασε τά φύλλα
ρίξε Θεέ μου μιά ματιά, γεμάτη εύσπλαχνία
θυμήσου τόν φτωχό λαό, στήν μαύρη δυστυχία.

Κοίτα Θεούλη μου κορμιά και σώματα σφαγμένα
και των Έβραίων τά παιδιά, στόν φοῦρνο τά καημένα
νά καίγονται, κι ένα φρικτό, γέλιο φαρμακωμένο
ν' ακούγεται σαδιστικό, βάρβαρο, ματωμένο.

Γυναίκες, άμοιρες νά κλαίν, φρικτά κουρελιασμένες
σφίγγοντας μέσ' την άγκαλιά, ένα παιδί οι καημένες.

Χόρτασε τό σατανικό Χιτλερικῶν τό χέρι,
σάρκα και σώμα νά χτυπᾷ έμάτωσε τ' άγέρι.

Έμάτωσεν ή θάλασσα, χόρτασαν σώμα κι αίμα
τά σαρκοβόρα τά θεριά, έγένισε τό ρέμα
άπό κορμιά όλόγυμνα παιδιῶν μικρῶν ακόμα,
αίμα μυρίζει, και καπνό τό κόκκινο τό χῶμα.

Τί φρίκη! Θεέ μου! Κοίταξε! Έλεος, φωνές, κατάρα

μές τό στρατόπεδο άντηχεϊ. Μαύρη βοή κι άντάρα,
έπλάκωσε και τά φυτά πνιγήκαν μέσ τά βάτα.

Μιά θέση στόν παράδεισο για τά παιδιά σου κράτα.

πού τόσο βασανίστηκαν στό αίμα κυλιστήκαν
και για τροφή τό σώμα τους πύρινες γλώσσες
βρῆκαν.

Κι άνέβασέ τον πλάϊ σου νά βρεϊ την εύτυχία
κοντά σου στόν παράδεισο, μακριά άπ' την τυραννία.

μας, όπου νοιώθουμε την ανάγκη και την άναπνοή μας άκόμη νά συγκρατήσωμεν, για νά μήν σπάση ή καρδιά μας άπό την ύπερβολικήν συγκίνησιν. Μιά άπό τίς στιγμές αυτές είναι και ή σημερινή, όπου μέ συγκρατημένην την άναπνοήν και μέ τά φτερά της φαντασίας μεταφερθήκαμεν εις την τραγικήν εκείνην εποχήν και μέ ρίγος άντικρίσαμεν τίς 12.000 τρυφερές ύπάρξεις της Ίσραηλιτικής φυλής σκελετωμένες ν' άργοπεθαίνουν μέσα στούς φρικτούς θαλάμους των άερίων του Άουσβιτς και Νταχάου. Διά τίς 12.000 των Ίσραηλιτοπαίδων συνήλθαμε σήμερα έδῶ, σέ κοινήν δέησιν πρός τόν ὕψιστον διά νά άναπαύση τάς ψυχάς των».

Άγάπη Έλληνική

Καλή σας μέρα άδελφοί μεγάλοι και μικροί
Έσεϊς πού βρίσκεσθε έδῶ σέ τούτη την γιορτή
είν' ή καρδιά μας άνοιξη και ή χαρά μεγάλη
άγάπη λέν τά χείλη μας πού δέν την είχαν άλλοι.

Άγάπη, άγάπη ελληνική άπ' τά παλιά τά χρόνια
αυτή πού μένει άσβεστη αυτή πού ζῇ αιώνια
άγάπη πού κινδύνεψε για την άδελφωσύνη
άγάπη πού έδωσε ζωή άγάπη πού όλο δίνει.

Άγάπη δίχως διάκρισι σέ ξένους και δικούς
άγάπη σέ περίσσευμα σέ φίλους σέ έχθρούς
Άγάπη πού έσωσε άνθρωπο άπό φοῦρνο

άπό μαχαίρι

άγάπη πού δέν λίγησε τό άνομο τό χέρι.

Τά στήθη όλο φλόγινα γεμάτα άπ' άγάπη
αυτή πού δέν γνωρίσανε και δέν την είχαν κράτη
πού δίψασαν για αίματα και σφάξαν άδελφούς
και καίγανε σκοτώσανε μεγάλους και μικρούς
Τό μίσος τούς έθέριεψε, ήταν καταστροφή
κι' άδικα σκοτωθήκανε χιλιάδες άδελφοί
πού τώρα μπρός στά μάτια μας γυρίζουν οι ψυχές
σκορπίζοντας τά δάκρυα μᾶς δίνουνε εύχές.

Άγάπη νάχη ο άνθρωπος γεμάτος καλωσύνη
άγάπη πάντα Έλληνική πού ο Θεός την δίνει
σά σπίθα μέσα στήν καρδιά μιά φλόγα θεϊκή
πού γιγαντώνει την ψυχή κι' άπλώνει έδῶ κι' εκεί.

Και άγκαλιάζει άδελφούς και προχωρεϊ θεριεύει
και κάθε άνθρωπο καλό τόν ψάχνη τόν γυρεύει
για νά του δώση τούς καρπούς την άνθηση

την φύτρα

και νά ριζώση μόνιμα νά σπάση την καλύπτρα.

Χαρήτε τώρα άδελφοί ήλιος λαμπρός προβάλλει
ξάστερος τώρα ό ούρανός φύγαν τά νέφη πάλι
έθέριεψε ή άγάπη μας καί άπλωσε στήν πλάση
άγκάλιασε όλους τούς λαούς στους ούρανούς

θά φθάση.
Α. ΑΓΓΕΛΟΥ

Στίς άθάνατες ψυχές τών 12.000 Ίσραηλιτοπαίδων

Ψυχές πανώργιες πάναγνες, λευκές σάν περιστέ-
ρια

όπου πετάξανε ψηλά καί γίνανε άστέρια.
Δέξου τις πάναγνε Θεέ στών ούρανών τά παλάτια

κι άνάπαυσε μέσ τής Έδέμ τά μαγικά παλάτια.
Ψυχές πού όνειρευτήκανε νά ιδρύσουνε πατρίδα,
κι έθέριεψαν κι άνάστησαν του έθνους τήν έλπί-
δα.

Ψυχές πού έποτίσανε μέ αίμα τά χορτάρια καί
γίνηκαν άμέτρητα κλωνιά μαργαριτάρια.
Δέξου νά πλέξουν άναρχε, άμάραντα στεφάνια
νάνε μπροστά στό θρόνο σου γιά άκοίμητο λιβάνι.
Ψυχές μεγαλοδύναμες, νεράιδινες παρθένες πού
άπό βόλια καί φωτιά κι άπό καπνό χαμένες.
Ψυχές όνειροφάνταστες, τό βαρβαρικό τό χέρι.
Πάρε, ώ εύσπλαχνε Θεέ, στά μαγικά λιβάδια
νά βρούν τήν ανακούφιση στά πατρικά σου χάδια.
Κι άνάπαυσε άθάνατε νά ψάλλουν τά τραγούδια
στόν μαγικό παράδεισο μέ τ' άλλα τ' άγγελούδια.

Στίς 12 χιλιάδες Ίσραηλιτοπαίδων

Ξημέρωσε γλυκειά αύγή
κι όλα χαμογελοῦσαν
καί τά πουλάκια άδιάκοπα
στά δένδρα κελαηδοῦσαν.

Όταν στήν νύμφη του
Θερμαϊκού
μιά σάλπιγγα άντηχοῦσε
κι όλα τά Ίσραηλιτόπουλα
σέ συγκέντρωση καλοῦσε.

Γοργά κι άνύποπτα
άποχαιρετήσανε
φίλους, δικούς καί ξένους,
νομίζοντας πώς πήγαιναν
στήν πρόσκληση του Έθνους.

Μά ξαφνικά δεμένα
βρέθηκαν μέσ' τά
συρματοπλέγματα
σκελετωμένα άγνώριστα
κάτω άπ' τών χιτλερικῶν
τά πέλματα.

Μέ μιά έλπίδα οι γονεῖς
καί θάρρος στήν καρδιά τους
πίστευαν πώς θά βλέπαν
οι δυστυχεῖς καί πάλι
τά παιδιά τους.

Τί φρίκη όμως... αλοίμονο!
ήρθε ή είδησης μιά μέρα
πώς γίνανε πειραματόζωα
εις τό Νταχάου πέρα.

Κατοχή καί Έβραῖοι

Έκαψαν γέρους, νέους
καί παιδιά
καί έκόρεσαν τό πάθος
πού 'χαν μέσα στήν καρδιά.
Κι' έμεῖς άδελφωμένοι
μέ τό γένος τών Ίσραηλιτῶν
δέν θά ξεχάσουμε ποτέ
τήν άτιμη πράξη
τῶν Χιτλερικῶν.

Δέν θά ξεχάσουμε ποτέ
τ' άγαπημένα άδερφάκια
πού οι ψυχές τώρα πετοῦν
μαζί μέ τ' άγγελάκια.

Τό «αἰωνία σας ή μνήμη»
βαστάρια τής Ίσραηλιτικής
ψυχῆς σας ψάλουμε
έμεῖς σήμερα
άπό τά βάθη τής ψυχῆς.

Κατοχή καί Έβραῖοι

Πολλά χρόνια έπέρασαν
άπ' τήν σκληρή εκείνη έποχή
Καί άπό τήν μνήμην μας
δέν έσβησαν
ή φρίκη, ό τρόμος καί ή σφαγή.

Πόλεμος, πείνα, κατοχή
μά σέ μᾶς έμεινεν ή έλπίδα
πώς μιά μέρα Λεύθερη - τρανή
θά δοῦμε τήν πατρίδα.

Όλους μας λίγο ή πολύ
μᾶς βρῆκεν ή κατάρα
καταστροφές
άντικρίσαμε βουβοί
μά μέ κρυφή λαχτάρα.

Λαχτάρα πού τήν πλήρωσε
τό έθνος τῶν Έβραίων
μά πού στάθηκεν όρθόν
καί δέν έλίγησε
σά νᾶταν γένος
ήρώων - ήμιθέων.

Τήν πλήρωσαν πολύ άκριβά
οι άμοιροι Έβραῖοι
καί πρῶτ' άρπάξαν τά παιδιά
τά πήγαν σ' άλλα μέρη.

Στό Άουσβιτς τούς στείλανε
άνδρες γυναῖκες καί παιδιά
καί εκεί τούς έστερήσανε
ζωή, τιμή καί λευτεριά.

ΜΑΡΙΑ ΚΑΒΟΥΝΗ

Πουρίμ καί Θεία Πρόνοια

Μιά θεολογική αντιμετώπιση του θέματος του Όλοκαυτώματος των Έβραίων, του β' παγκοσμίου πολέμου, παρουσιάζει ανυπέρβλητα εμπόδια, παραμένει πάντα ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα. Ένα πρόβλημα που προκαλεί πολλά ερωτηματικά για τα όποια δυστυχώς δεν είμαστε σέ θέση έμεϊς, οί κοινοί θνητοί νά άπαντήσουμε. Αὐτά άναφέρονται καί άφοροῦν τή δίκαιη διακυβέρνηση του κόσμου, τήν ύπαρξη του Θεού, τήν τραγική μοίρα έκατομμυρίων άθώων ύπάρξεων. Εΐναι ένα θέμα που έκτός από τίς άμφιβολίες που γεννά μέσα μας, μάς γεμίζει μέ θλίψη καί πόνο, μάς κάνει νά ντρεπόμαστε καί γι' αὐτή τήν Ίδια τήν ανθρώπινη ιδιότητά μας.

Άπό τήν άλλη πλευρά όλοι οί ιστορικοί υποστηρίζουν πώς άπό τίς στάχτες των κρεματορίων καί των στρατοπέδων του θανάτου ξεπήδησε ή φλόγα εκείνη, ή άποφασιστικότητα που έδωσε σάρκα καί όστά στο δισχιλιετές όνειρο για τήν έθνική άποκατάσταση καί ώπλισε τούς Έβραίους σκαπανείς μέ τό άπαιτούμενο σθένος για τή δημιουργία του σύγχρονου Κράτους του Ίσραήλ.

Δέν θά πρέπει νά εΐναι τυχαίο τό γεγονός πώς άμέσως μετά τήν Ήμέρα του Πένθους — «Γιόμ Άζικαρόν» — γιορτάζουμε τήν Ήμέρα της Άνεξαρτησίας «Γιόμ Άατσμαούτ» — του Κράτους.

Μέ βάση τίς ιστορικές έμπειρίες του μακρόχρονου παρελθόντος μας, καί συγκεκριμένα τό χρονικό του Πουρίμ, θά έπιχειρήσουμε μία ιστορική άναδρομή στους παλιούς εκείνους χρόνους. Θά δοῦμε πώς ή χαρά καί ή λύπη, τό πένθος καί ή άπολύτρωση ήταν πάντα τά δύο μόνιμα συστατικά της Έβραϊκής ιστορικής μας έμπειρίας.

Τοῦτο τό έπιχείρημα δέν θά μάς προσφέρει, άσφαλώς, τίς άπαντήσεις στα καυτά έρωτήματα που μάς άπασχολοῦν όταν άναλογιζόμαστε τό Όλοκαύτωμα, αλλά θά μάς όπλίσει, πιστεύουμε, μέ σιγουριά, θά τονώσει τήν πεποίθησή μας στην προγραμματισμένη εξέλιξη της ιστορίας.

Ό Δημιουργός καί Κύριος του κόσμου ύποσχέθηκε στο λαό του Ίσραήλ τήν άίωνιότητα. Ή συνεχής παρουσία των Έβραίων στην Ιστορία, άποτελεΐ τήν πιστοποίηση ότι ή συνθήκη που Αὐτός συνήψε μέ τό λαό του Ισχύει πάντοτε.

Άσημένιες Μεγγιλότ από άριστερά προς δεξιά: Ίταλία 17ος αιώνας, Ίταλία 19ος αιών, Θεσσαλονίκη 19ος αιώνας.

Σύμφωνα μέ μία άλληγορική έρμηνεία τό έδαφος του Έκκλησιαστή (1:4), «Γενιά πάει καί γενιά έρχεται» ή δέ γή διαμένει εις τόν αιώνα», έξηγεΐται ως έξής: «γενιά πάει καί γενιά έρχεται», δηλαδή τά βασίλεια καί τά κράτη άνατέλουν καί δύουν· τά διατάγματα κατά των Έβραίων έρχονται καί παρέρχονται — «ή δέ γή διαμένει εις τόν αιώνα» ό λαός του Ίσραήλ παραμένει στή ζωή. Ποτέ στο παρελθόν δέν έγκαταλείφθηκαν κι' ούτε πρόκειται νά έγκαταλειφθούν. Ποτέ δέν εξαφανίσθηκαν άπό τό πρόσωπο της γής κι' ούτε πρόκειται νά εξαφανισθούν. Κάτι παρόμοιο διακήρυξε καί ό Προφήτης Μαλαχίας, (3:6). «... Διότι έγώ εΐμαι ό Κύριος δέν άλλοιοῦμαι· διά τουτο σεις, οί υιοί του Ίακώβ, δέν θά άπωλεσθήτε». Όπως ό Δημιουργός ποτέ δέν άλλαξε ούτε καί πρόκειται νά αλλάξει έτσι καί ό Ίσραήλ που ποτέ μέχρι τώρα δέν χάθηκε, δέν πρόκειται νά χαθεί.

Πράγματι, αυτό τό μικρό καί άδύνατο άριθμητικά έθνος επέζησε ενώ άλλες πανίσχυρες καί μεγάλες αυτοκρατορίες χάθηκαν άπό τό πρόσωπο της γής. Κατά τή διάρκεια της μακρόχρονης, Ιστορίας τους οί Έβραίοι άναγκάσθηκαν, έπανειλημμένως, νά άγωνισθούν, νά πολεμήσουν, δέχθηκαν κτυπήματα, τραυματίσθηκαν, διώχθηκαν καί κατασπαράχθηκαν, τελι-

κά ὅμως ἐπέζησαν! Τοῦτο δέν ὀφείλεται μόνο στή ζωντάνια καί στό θάρρος πού τούς διακρίνει, οὔτε μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ μέ καθαρά ὀρθολογιστικά κριτήρια. Πολύ χαρακτηριστική εἶναι ἡ παρακάτω στιχομυθία πού ἀναφέρεται στό **Μιντράς**.

«Ὁ αὐτοκράτορας Ἀνδριανός εἶπε πρὸς τόν Ραββὶ Γεοσοῦα: Ἀξιοθαύμαστο πράγματι εἶναι τό πρόβατο πού ἀντιμετωπίζει ἐβδομήντα λύκους! (ἐννοώντας, φυσικά, τό λαό τοῦ Ἰσραήλ ἀνάμεσα σέ ἐβδομήντα ἐχθρικά ἔθνη). Καί ὁ Ραββὶ Γεοσοῦα ἀπάντησε: Ἀξιοθαύμαστος εἶναι ὁ Ποιμένας πού τό προφυλάσσει καί ξαγρυπνάει γιὰ αὐτό!»

Ἡ θεϊκή διακυβέρνηση τοῦ κόσμου, ὁ «Θεϊκὸς δάκτυλος» καί ἡ Οὐράνια ἀνάμιξη στήν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων ἐκδηλώνεται ὑπὸ δυό μορφές. Ἀναγνωρίζουμε τή θεϊκή ἀνάμιξη στή ζωή τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν ὅταν αὐτή ἐκδηλώνεται κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό, κατὰ τρόπο θαυματουργό ὅπως λέμε στήν καθημερινή γλῶσσα. Γιά νά ἀντιληφθοῦμε αὐτή τήν «ἐξωτερική» παρέμβαση πρέπει νά λάβει χώρα κάποια διατάραξη τῶν φυσικῶν κανόνων. Ἕνα κλασσικό παράδειγμα στήν Ἑβραϊκή ἱστορία γιὰ αὐτή τή μορφή παρεμβάσεως εἶναι ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καί ἡ διάβαση τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ παρεμβάσεις εἶναι φανερές, γίνονται ἀμέσως ἀντιληπτές ἀπὸ τόν ἀνθρώπο. Ὑπάρχει ὅμως καί μιὰ ἄλλη κατηγορία κεκαλυμμένων θεϊκῶν παρεμβάσεων στή ζωή τῶν ἀνθρώπων πού ἐκδηλώνονται κατὰ τρόπο φυσιολογικό καί οἱ ὁποῖες, ὡς ἐκ τούτου, δέν ὑποπίπτουν εὐκολα στήν ἀντίληψη τῶν ἀνθρώπων. Κλασσικό παράδειγμα αὐτῆς τῆς δεύτερης κατηγορίας εἶναι ἡ ἀπρόσμενη λύτρωση τῶν Ἑβραίων τῆς Περσίας ἀπὸ τὰ καταχθόνια καί κακόβουλα σχέδια τοῦ Ἀμάν.

Στὴν ἱστορία τοῦ Πουρίμ διακρίνουμε καθαρά τὰ διάφορα στάδια τῆς Θεϊκῆς παρεμβάσεως. Τό κάθε περιστατικό, κάθε ἐπεισόδιο σ' αὐτή τὴν ἱστορία μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ σέ ἀπλές συμπτώσεις. Γιά ἐκεῖνον ὅμως πού γνωρίζει ὅλη τὴν ἱστορία καί ἔχει μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα ἀπὸ τὰ διαδραματισθέντα εἶναι εὐκολο νά διακρίνει τὴν «ἐξωθεν» παρεμβολή σέ ὅλη τὴν πορεία τῶν ἐξελίξεων, νά διακρίνει τὴ δράση τῆς Θείας Πρόνοιας ὑπὲρ τῶν διωκομένων Ἑβραίων, στήν προκειμένη περίπτωση.

Τό Βιβλίο τῆς Ἑσθήρ ὅπου εἶναι γραμμένο τό ἱστορικό τοῦ Πουρίμ ἀποτελεῖ τό μοναδικό βιβλίο τοῦ Βιβλικοῦ Κανόνος ὅπου δέν ἀναφέρεται οὔτε ἕστω μιὰ φορά τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Αὐτό τό γεγονός ἀποτελέσει τό ἀντικείμενο μακρῶν συζητήσεων μεταξύ τῶν Ραββίνων ἂν θά ἔπρεπε νά ἀποδοθεῖ σ' αὐτό τό Βιβλίο κάποια ἱερότητα ἢ ὄχι, ὁπότε δέν θά συμπεριλαμβάνετο στήν ἴδια κατηγορία μαζί μέ τὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Ἑβραϊκῆς Βίβλου. Τελικά κατέληξαν ὅτι ὅλο τό βιβλίο ἀπὸ τὴν ἀρχή μέχρι τό τέλος, ἀποτελεῖ ἕναν ὕμνο ὑπὲρ τῆς Θείας Πρόνοιας, τοῦ ρόλου πού διαδραματίζει στή ζωή τῶν ἀνθρώπων καί, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἕνας ὕμνος ὑπὲρ τῆς δίκαιης Θεϊκῆς διακυβερνήσεως τοῦ κόσμου. Αὐτός ἦταν καί ὁ λόγος πού συμπεριελήφθηκε στὸν βιβλικό Κανόνα.

Τό πρωταρχικό δίδαγμα τῆς ἱστορίας τοῦ Πουρίμ εἶναι ὅτι τίποτε δέν συμβαίνει στὸν κόσμο καί στή ζωή ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θεϊκή Βούληση. Οἱ διωγμοὶ τῶν Ἑβραίων σταμάτησαν καί τὰ σχέδια τοῦ πανούργου Ἀμάν ἀνατράπηκαν τὴν τελευταία στιγμή ὅταν ὅλα πιστεύετο ὅτι ἦταν χαμένα, μέσω τῆς ἐνεργοῦς ἀλλὰ ἀόρατης ἀναμίξεως τοῦ Δίκαιου Κριτῆ.

Τό ἐδάφιο ἀπὸ τὴν Ἑσθήρ (4:3), «καί εἰς πᾶσαν ἐπαρχίαν ὅπου ἔφθασεν ἡ προσταγή τοῦ βασιλέως καί τό διάταγμα αὐτοῦ, ἦτο μέγα πένθος μεταξύ τῶν Ἰουδαίων καί νησιτῶν καί θρηνησ...», σχολιάζεται ὡς ἑξῆς: Γιατί ὁ θρηνησ τῶν Ἑβραίων ἀποκαλεῖται «μέγα πένθος»; Διότι, σέ ἕνα συνηθισμένο πένθος ὁ πόνος κι ὁ σπαραγμός εἶναι πολύ μέγας τὴν πρώτη ἡμέρα, ἀλλὰ καθὼς περνοῦν οἱ ἡμέρες ὅλο καί μετριάζεται. Στὴν προκειμένη περίπτωση ὅμως, τῶν Ἑβραίων τῆς Περσίας, ὅσο πλησίαζε ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐκτελέσεως τοῦ βασιλικοῦ διατάγματος γιὰ τὴ θανάτωση τῶν Ἑβραίων τῆς αὐτοκρατορίας, ὅλο καί μεγάλωνε ὁ πόνος καί ὁ σπαραγμός.

Παρακάτω στὸ κεφ. 5:14 διαβάζουμε «... καί τό πρᾶγμα ἤρεσεν εἰς τόν Ἀμάν, καί προσέταξε νά ἐτοιμασθεῖ τό ξύλον». Τό σχέδιο τοῦ Ἀμάν γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Μορδοχαΐ προωθεῖται μέ συνέπεια. Ἐκοψε ἕνα δέντρο καί μέ συνοδεία, μέ τραγούδια καί χαρές ἔστησε τόν κορμό τοῦ δέντρου ἔξω ἀπὸ τό σπίτι του γιὰ νά κρεμάσει τὴν ἐπαύριο τοῦ Μορδοχαΐ. Σύμφωνα μέ ἕνα θρύλο ἐκείνη τὴ στιγμή μιὰ οὐράνια φωνὴ ψιθύρησε: «Αὐτό τό δέντρο σοῦ ταιριάζει ἀπόλυτα Ἀμάν εἶναι στά μέτρα σου». Ἀπὸ αὐτό τό σημεῖο ἀρχίζει πλέον νά διαφαίνεται καθαρότερα ἡ θεϊκή παρέμβαση καί ἀνάμιξη στήν ἱστορία. Στό πρῶτο ἐδάφιο τοῦ ἔκτου κεφαλαίου διαβάζουμε: «ἐκείνη τὴ νυκτὶ ὁ ὕπνος ἔφυγεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως...» ἔτσι ἀρχίζει ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων πού ἔφεραν τελικὰ τὴν πτώση καί τὴ συντριβὴ τοῦ Ἀμάν. Ἐνῶ ἡ Ἑσθήρ προετοιμάζεται γιὰ τό δεῖπνο σὸ ὁποῖο ἔχει καλέσει τόν Ἀμάν καί τόν Ἀχασβερῶς, ὁ Μορδοχαΐ καί οἱ Ἑβραῖοι προσεύχονται καί νηστεύουν καί ὁ Ἀμάν εἶναι ἀπασχολημένος μέ τίς τελευταῖες ἐτοιμασίες τοῦ στησίματος τῆς κρεμάλας, ὁ Ἀχασβερῶς περιφέρεται σὸ παλάτι αὐπνος. Ἐδῶ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντίστροφης μέτρησης τοῦ τέλους τοῦ Ἀμάν. Ὁ Βασιλιάς ζητάει νά τοῦ φέρουν τό βιβλίο τῶν χρονικῶν τοῦ κράτους. Ἀνοίγοντάς το διαβάζει γιὰ τίς ὑπηρεσίες πού κάποτε τοῦ εἶχε προσφέρει ὁ Μορδοχαΐ, σώζοντάς του τὴ ζωή ἀπὸ τίς ραδιουργίες δύο αὐλικῶν του.

«Ἐχει ξημερώσει. Ὁ Ἀμάν προσέρχεται σὸ παλάτι γιὰ νά ἀναγγεῖλλει στὸν Ἀχασβερῶς πῶς ὅλα εἶναι ἔτοιμα γιὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Μορδοχαΐ καί τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀντι-Ἑβραϊκῶν μέτρων. Ἀλλαι, ὅμως, αἱ βουλαὶ τοῦ Κυρίου καί ἄλλαι τῶν ἀνθρώπων. Πρίν προλάβει ὁ Ἀμάν νά μιλήσει ὁ Βασιλιάς τοῦ θέτει τό ἐρώτημα:

«Τί πρέπει νά γίνη εἰς τόν ἀνθρώπον τόν ὁποῖον εὐαρεστεῖται ὁ βασιλιάς νά τιμῇσει;» (6:6). Ὁ δὲ Ἀμάν πιστεύοντας πῶς ὁ Βασιλιάς θέλει νά τιμήσει τόν ἴδιο, τόν πιστότερο συνεργάτη του, ἀποκρίνεται: «Περὶ τοῦ ἀνθρώπου τόν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς εὐαρεστεῖται νά τιμήσῃ, ἅς φέρωσι τὴν βασι-

Ἀπό τή σύγχρονη δραστηριότητα τῆς Κοινότητος Θεσσαλονίκης

*Μέ τήν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς τοῦ Τοῦ Μπισβάτ
καί μέ τήν συνεργασία τοῦ Δασαρχείου Θεσσα-
λονίκης, ἡ Ἰσραηλιτική Κοινότης τῆς πόλεως φύ-
τευσε δένδρα στήν περιοχή τοῦ χωρίου Πυλαίας.*

λικήν στολήν, τήν ὁποίαν ὁ βασιλεύς ἐνδύεται, καί
τόν ἵππον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεύς ἱππεύει, καί
νά τεθεῖ τό βασιλικόν διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐ-
τοῦ», (6:7-8). Ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἀχασβερῶς εἶναι
μιά σκέτη ψυχρολουσία γιά τόν Ἀμάν «Σπεῦσον,
λάβε τήν στολήν καί τόν ἵππον, ὡς εἶπας, καί κάμε
οὕτως εἰς τόν Μορδοχαῖ τόν Ἰουδαῖον...» (6:10).

Ἡ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων εἶναι δραματική. Ἡ
Ἑσθήρ ξεσκεπάζει πλήρως τόν Ἀμάν, ὁ ὁποῖος κατα-
λήγει στήν κρεμάλα πού ὁ ἴδιος ἐτοίμασε μέ τόση ἐ-
πιμέλεια γιά τόν Μορδοχαῖ. Ὁ τελευταῖος κερδίζει
τήν εὐνοία τοῦ βασιλιᾶ καί ἀνέρχεται στό ὑψηλότερο
κρατικό ἀξίωμα. Ἀκυρώνει ὅλα τά κατά τῶν Ἑβραίων
διατάγματα καί καθιερώνει τήν 14ῃ ἡμέρα τοῦ μήνα
Ἀμάρ ὡς «ἡμέρα συμποσίου καί εὐφροσύνης», γιά
νά θυμίζει πῶς ἡ λύπη καί τό πένθος πού ἐπικρέμον-
ταν πάνω ἀπό τό κεφάλι τῶν Ἑβραίων μετατράπηκε
σέ χαρά καί ἀγαλλίαση.

Τό χρονικό τοῦ Πουρίμ ἀποτελεῖ ἕνα πράγματι εὐ-
χάριστο καί συναρπαστικό ἀνάγνωσμα. Πιό ἀξιοθαύ-
μαστο ὅμως εἶναι τό δίδαγμα καί τό μήνυμά του. Εἴθε
νά θυμώμαστε πάντοτε τήν ἱστορία τοῦ Ἀμάν, τῆς
Ἑσθήρ καί τοῦ Μορδοχαῖ.

Η.Σ.

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Ι. ΓΕΩΡΓΑΚΗ:

«ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ»

Σέ ὁμιλία του, στίς 22.4.1963, μέ θέμα «Ἡ-
μέρα Μνήμης», ὁ Καθηγητής κ. Ι. Γεωργάκης
εἶπε τά παρακάτω γιά τούς διωγμούς τῶν
Ἑβραίων τῆς Θεσ/νίκης:

«Ἀπό τήν ἱστορική τῆς ἀκριτικῆς Ἑλλάδος πρω-
τεύουσαν, τήν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τήν ὁ-
ποίαν ὁ βαθύρριζος καί σκληρός τῶν Ἰσραηλιτῶν κό-
πος, εἶχε παλαιότερα ἐνταχθῇ εἰς τās κοινωφελεῖς τῆς
Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπόψεις καί ἐτύγγχανεν,
ὡς ἐκ τούτου, ἐδραιωμένων αὐτοκρατορικῶν ἐγγυή-
σεων, ὥστε νά σημειοῦται ἐκεῖ ἤδη κατά τόν 11ον
αἰῶνα μία ἀπό τās πρώτας μονίμους ἐγκαταστάσεις
τῆς καθόλου ἐβραϊκῆς διασποράς, διά τῆς ἀποκτή-
σεως ἀστικῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας ἐκ μέρους τῶν
Ἑβραίων...

Ἀπό τήν Θεσσαλονίκην, ὅπου, ἐν συνεχείᾳ, ἤδη
κατά τόν 12ον αἰῶνα, ὡς ἐκφρασίς τῆς νομιμόφρονος
ἀνέσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν τοῦ Βυζαντίου, σημειοῦται
ἡ πρώτη περίπτωσις ἐβραϊκῆς ἐγκαταστάσεως, οὐχί
εἰς ἰδίαν καθωρισμένην περιοχὴν, ἀλλά μετά τῶν ὑ-
πολοίπων χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως...

Ἀπό τήν Θεσσαλονίκην τέλος, ὅπου κατά τήν αὐ-
τήν, ὡς ἄνω, ἐποχὴν σημειοῦνται αἱ πρῶται μετά τήν
καταστροφὴν τοῦ ναοῦ μεσσιανικαὶ ἐξάρσεις τῆς μυ-
στικῆς γλυκύτητος, τήν ὁποίαν ἔχουν τά σημεῖα καί οἱ
δραματισμοὶ οἱ προαγγέλοντες τήν ἐπιστροφὴν εἰς
τήν γῆν τῆς ἐπαγγελίας...

Ἀπό αὐτὴν τήν Θεσσαλονίκην, ἔρχεται τό πρῶτον
μήνυμα τοῦ ὀλεθρίου ἀγχους. Τό προκαλεῖ ἡ διαταγή
τῶν ἀρχῶν τῆς κατοχῆς, διά τῆς ὁποίας διατάσσεται ἡ
δημογραφικὴ ἀπογραφή τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Θεσσα-
λονίκης, τήν ὁποίαν καί ἀκολουθεῖ μετά ἀπό πολυτρό-
πους ταπεινώσεις ὁ περιορισμὸς εἰς τό στρατόπεδον
συγκεντρώσεως ΧΙΡΣ, ἐξῆντα χιλιάδων περίπου
Ἰσραηλιτῶν, κατοίκων τῆς ἐλληνικῆς συμπρωτεύου-
σης.

Ἀπό τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ὁ ἀργός θάνατος, κατα-
λαμβάνει τό γέννος τῶν Ἑβραίων τῆς Βορείου Ἑλλά-
δος, οἱ ὁποῖοι ἀποστερούμενοι καί τῆς τελευταίας
τῶν ἐγκοσμίων παρηγορίας, οὐδέ κἂν τό χῶμα τό ἐ-
λαφρόν τῆς πατρικῆς γῆς, δέν θά ἔχουν διά νά τούς
καλύψῃ μέ γεννήτειραν στοργήν, ὅταν θά ἔλθῃ ἡ κρί-
σιμος ὥρα τοῦ τελευταίου ὕπνου καί θά ἡχήσουν αἱ
λυτρωτικαὶ σάλπιγγες τῆς ἄλλης ζωῆς».

* * *

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)